

Kröfulýsingar

gagnaðila íslenska ríkisins

vegna þjóðlendumála á svæði 10B: Ísafjarðarsýslur

Mál nr. 1/2021

Fjalllendi norðan Geirþjófsfjarðar

EFNISYFIRLIT

Hokinsdalur	3
Laugaból í Mosdal	15
Horn og Skógar í Arnarfirði	25
Kirkjuból í Mosdal	31

Fylgiskjöl með kröfulýsingum fást hjá skrifstofu óbyggðanefndar.

Kort með kröfulinum málsaðila:

https://obyggdaneftnd.is/wp-content/uploads/10B_mal-2021-1_kort_krofulinur.pdf

Kröfulýsing íslenska ríkisins:

https://obyggdaneftnd.is/wp-content/uploads/10B_riki-krofulysing.pdf

Sjá einnig vefsíðu óbyggðanefndar þar sem kröfulýsingu ríkisins og kröfulýsingar gagnaðila í öllum málum á svæðinu er að finna:

https://obyggdaneftnd.is/til_medferdar/

KRÖFULÝSING

til óbyggðanefndar

Jörð/landsvæði:

Hokinsdalur við Arnarfjörð

Kröfuna gerir/gera:

- Árni Beinteinn Erlingsson, kennitala 020456-4269

Fyrirsva:

Eyjólfur Ármannsson, lögfræðingur LL.M.

Kröfugerð:

- Afmörkun jarðarinnar í heild, kröfugerð og kröfulína sem skarast
 - Afmörkun jarðarinnar í heild.

Landamerkjabréfum Hokinsdals, dags. 15. janúar 1885 og 18. mars 1886, lýsir merkjum eftirfarandi:

Landamerki milli jarðarinnar Hokinsdals, liggjandi í Rafnseyrarsókn í Ísafjarðarsýslu, og jarðarinnar Steinaness, liggjandi í Otrardalssókn í Barðastrandarsýslu, er klettagjóta vestan til við Langanesið, sem er svo kölluð Axargjóta, og skilur hún löndin milli fyrnefndra jarða; en ef reki af sjó kynni til að falla frá fyr nefndri Axargjótu og úti svokallaðan Geirmóð að vestanverðu, þá er samþykkt af undirskriftuðum eigendum, að báðar jarðir fyrnefndar eigi jafnt hlutfall úr honum.

– Hér staðfestum við með undirskriftuðum nöfnum okkar.

Eigandi Steinaness: Jóhannes Hjaltason.

Eigendur Hokinsdals: Þorleifur Jónsson Sigurður Jónsson Jón Jónsson.

Hokinsdal, 15. Jan. 1885

Landamerki milli jarðarinnar Hokinsdals og Laugabóls, báðar liggjandi í Rafnseyrarsókn í Ísafjarðarsýslu, er klettur innan til við Brimsnesið, sem er svo kallaður Biskupsklettur, og beina sjónhendingu uppí klettagjótu, sem þar er beint upp af, og er svokölluð innri Skarðagjóta.

– Hér til staðfestu undirskriftum við okkur eigendur.

Hokinsdal, 18. Mars 1886.

Eigendur Laugabóls: Bjarni Bjarnason Elías Jónsson Friðrik Jónsson

Eigendur Hokinsdals: Þorleifur Jónsson Sigurður Jónsson Jón Jónsson

Þinglýst á manntalsþingi að Auðkúlu 5./7. 1886. Sk. Thoroddsen

Til fjalla ræður vatnahalli merkjum, líkt og verið hefur um árhundruð.

Land Hokinsdals á Skarðanúpi og Laugabólshalli markast að utan af innri Skarðagjótu, sem er beint upp af Biskupskletti innan til við Brimnes. Þaðan inn eftir Skarðanúpi og Laugabólshalli eftir því sem vötnum hallar til Hokinsdalslands.

Land Hokinsdals á Skarðanúpi og Laugabólsfjalli er órjúfanlegur hluti jarðarinnar og markast af landi Laugabóli og Krosseyri í Barðastrandarsýslu. Landamerki Hokinsdals og aðliggjandi jarða eru einkaréttarlegt mál eigenda og ekki á verksviði Óbyggðanefndar að kveða þar á um eignarmörk.

Til sjávar nær jörðin til netlaga, sem ná 115 metra frá stórstraumsfjöruborði jarðarinnar.

- *Kröfugerð og afmörkun þess svæðis sem skarast við kröfur íslenska ríkisins.*

- *Skarðsnúpur og Laugabólsfjall*

Aðallega:

Er þess krafist að kröfum ríkisins verði hafnað.

Er gerð krafa um beinan eignarrétt Hokinsdals á Skarðanúpi og Laugabólsfjalli sem markast að utan af innri Skarðagjótu, sem er beint upp af Biskupskletti innan til við Brimnes. Þaðan inn eftir Skarðanúpi og Laugabólsfjalli eftir því sem vötnum hallar til Hokinsdalslands.

Landið er órjúfanlegur hluti Hokinsdals. Kröfulínan á fjallinu markast af landi Laugabóli og Krosseyri í Barðastrandarsýslu. Landamerki Hokinsdals og aðliggjandi jarða eru einkaréttarlegt mál eigenda og ekki á verksviði Óbyggðanefndar að kveða þar á um eignarmörk.

Til vara:

Er þess krafist að ofangreint land sem lýst er í aðalkröfu sé viðurkennd sem afréttareign.

Krafist er málskostnaðar með vísan til kostnaðar og framlagðrar tímaskráningarskýrslu, þar sem tekið er tillit virðisaukaskatts.

Heimildir:

1. Landamerkjabréf Hokinsdals, dagsett 18. mars 1886.
2. Landamerkjabréf Krosseyrar, dagsett 29. maí 1884.
3. Landamerkjabréf Steianess, dagsett 19. apríl 1886.
4. Landamerkjabréf Skóga, dagsett 17. febrúar 1892.
5. Landamerkjabréf Skóga, dagsett 18. febrúar 1922.
6. Landabréfi Kirkjubóls, dagsett 31. mars 1922.
7. Jarðabók 1849-1850.

Málsástæður og lagarök fyrir kröfum jarðeiganda:

Ríkið lýsir kröfu í hluta jarðarinnar Hokinsdals í kröfulýsingu sinni frá 15. september 2020. Um er að ræða kröfusvæðið „*Skarðanúpur, Laugabólsfjall og Skálahlíðarfjall*“. Landsvæðið sem ríkið lýsir þjóðlendukröfu sinni í er hluti eignarlands jarðarinnar, sbr. 2. gr. jarðalaga nr. 81/2004. Kröfusvæðið er því ekki utan eignarlands Kirkjubóls og fellur því ekki undir skilgreiningu á hugtakinu þjóðlenda, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur eiganda Hokinsdals byggja á því að eignarhald á landi á svæðinu sem ríkið gerir kröfur í verði óbreytt og með þeim hætti sem verið hefur um aldir.

Eigandi Hokinsdals hefur ávallt litið svo á að *Skarðanúpur og Laugabólsfjall* væru órjúfanlegir hlutar jarðarinnar. Ekkert í landamerkjalyðingu landamerkjabréfa Hokinsdals og aðliggjandi jarða gefur vísbendingu um að fjallið tilheyri ekki Hokinsdal sem eignarland, sbr. kröfugerð og kröfulínur á korti. Eignarland Hokinsdals á *Skarðanúpur og Laugabólsfjall* takmarkast af landi Laugabóls og af landi Krosseyrar í Barðastrandasýslu.

Ríkið segir í kröfulýsingu sinni að við skilgreiningu á þjóðlendumörkum sé einkum litið til heimilda um landnám, jarðir og jarðarmörk, ritaðar heimildir, landfræðilegar aðstæður. Vestfirðir eru mjög fjalllent svæði með mjög lítið undirlendi og segir það sig sjálft að landmerkjabréf tala oft um fjallshlíðar, þar sem landamerki eru dregin frá fjöru til fjalls.

Kröfulýsing ríkisins byggist á fjórum atriðum; hugtakinu fjallsbrún sem hvergi kemur fram í landamerkjabréfum, hæð (væntanlega yfir sjávarmáli), og því að land sé gróðursnautt og líklega lítt nytjað. Enginn rök eru færð fyrir því að landið sé gróðursnautt eða lítt nytjað, eða að fjallsbrún eins og ríkið skilgreinir hana í kröfulýsingu eigi við á kröfulínunni. Í nokkrum kröfulýsingum er þjóðlenduakrafa afmörkuð með hæðarlínu. Oft er fjallsbrún, frambrún fjall ekki með skörp skil í hæðarlínunum, s.s. fram brún kletta eða önnur skýrs skil. Ríkið getur ekki byggt þjóðlenduakröfulínur sínar á landslagi, fjallsbrúnunum, sem oft eru óljósar, og hæðarlínunum og því að land ofan á fjalli sé flatt. Þetta eru því allt atriði sem ekki er hægt að byggja landamerki á, sbr. 1. gr. laga nr. 41/1919.

Um sveitarfélagamörk á kröfulínukorti

Sveitarfélagamörk Ísafjarðarbæjar og Vesturbyggðar eru ekki eftir vatnaskilum eða fjallsbrún. Engar upplýsingar eru veittar í kröfulýsingu ríkis um mörk þessara sveitarfélaga.

Í 4. gr. sveitarstjórnarlaga nr. 138/2011 um staðarmörk sveitarfélaga segir: *Sveitarfélög hafa ákveðin staðarmörk sem ráðast af útmerkjum þeirra fasteigna, þ.m.t. þjóðlendna, sem innan þeirra liggja.* Jörðin Hokinsdalur nær mun innar en sveitarfélagamörkin eru staðsett á kröfulínukortum 7 og 8 og vinnukorti. Hokinsdalur markast að innanverðu af landi Krosseyrar í Vesturbyggð, Barðastrandasýslu.

Landamerki Hokinsdals í Ísafjarðarbæ og Krosseyrar í Vesturbyggð marka sveitarfélagamörk sveitarfélaganna, sbr. 4. gr. sveitarfélagalaga nr. 138/2011.

Landamerkjabréf Krosseyrar er dags. 29. maí 1884 þar sem merkjum er lýst:

Landamerki jarðarinnar Krosseyri í Suðurfjarðarhrepp og Barðastrandasýslu eru: að innanverðu svokallað Stapagil, að utanverðu Djúpeyrará, að öðru leiti ræður fjallsbrún sem vötnum hallar til Geirþjófsfjarðar og sjór.

Hokinsdalur markast samkvæmt landamerkjabréfi Krosseyrar að innan af Djúpeyrará. Á vinnukort sést að Djúpeyrargil, sem Djúpeyrará rennur eftir er mun innar en sveitarfélagamörk Ísafjarðarbæjar og Vesturbyggðar. Ljóst er að sveitarfélagamörk á kortum eru ekki í samræmi við land Hokinsdals og 4. gr. sveitarfélagalaga.

Sveitarfélagamörk Ísafjarðarbæjar og Vesturbyggðar áður en hún sveigir hornrétt (90°) til suðvesturs fer utan Djúpeyrargils byggir á landamerkjum, sbr. 4. gr. sveitarstjórnarlaga nr. 138/2011. Þessi landamerki byggja reglunni „*Til fjalla ræður vatnahalli merkjum*“ hefur verið notuð um landamerki til fjalla í árhundruð. Kveðið er á um Landbrigðabálki Jónsbókar, kap. 6, og er hún lifandi í réttarvitund almennings.

Þegar sveitarfélagamörk Ísafjarðarbæjar og Vesturbyggðar sveigir hornrétt (90°) til suðvesturs fer kröfulína ríkisins á ská í punkt 5. Ekki er vitað á hvaða rökum það byggir en í kröfugerð ríkisins segir „*Þaðan eftir sveitarfélagamörkum í fjallsbrún í Hokinsdal (5).*“ Augljóst er að sveitarfélagamörkin ná ekki að punkti 5. Hvað orðin „fjallsbrún í Hokinsdal“ þýðir en líkt að hér sé átt við fjallsbrún Laugabólsfjalls og Skarðanúps. Staðreyndin er h.v. að fjallsbrúnir í Hokinsdal eru litlar eða mjög ávallar en landslag dalsins er mjög „óvestfirskt“ hvað það varðar, sérstaklega sunnan til. Einnig sjást ekki til sjávar frá Hokinsdalsbýlinu, sem er venjulegt. Af þessum ástæðum ber að hafna kröfum ríkisins.

Um gróður og nytjar

Ríkið segir kröfusvæðið „*Skarðanúpur, Laugabólsfjall og Skálahlíðarfjall*“ sé gróðursnautt og líklega lítt nytjað. Hér er um ágiskun að ræða án raka. Hvorki er vísað til gróðurrannsóknna né heimilda um gróður og nytjar í kröfulýsingu ríkisins.

Beitarland á Skarðanúpi, Laugarbólsfjalli og Skálahlíðarfjalli er gott. Á Skálahlíðarfjalli er ágætis beit þar fram um og koma fin lömb þar af fjalli að hausti. Sauðfé gekk á Skarðanúp og Laugarbólsfjalli áður en Hokinsdalur og Mosdalur fór í eyði. Landið er mikilvægur hluti eignarlands Hokinsdals og hefur verið svo um aldir.

Landnáma – Um landnám Langaness

Hokinsdalur er í landnámi Arnars er nam Arnarfjörð. Hann seldi Áni rauðfeld lönd öll milli Langaness og Stapa.

Í Landnámu segir í 47. Kafla um landnám hluta Arnarfjörðar, þar á meðal Langaness, eftirfarandi:¹

Örn hét maður ágætur; hann var frændi Geirmundar heljarskinns; hann fór af Rogalandi fyrir ofríki Haralds konungs. Hann nam land í Arnarfirði svo vítt sem hann vildi; hann sat um veturinn á Tjaldanesi, því að þar gekk eigi sól af um skammdegi.

Örn spurði til Hámundar heljarskinns frænda síns norður í Eyjafirði, og fýstist hann þangað; því seldi hann Áni rauðfeld lönd öll milli Langaness og Stapa. Ánn gerði bú á Eyri; þar þótti Grélöðu hunangsilmur úr grasi.

Geirþjófur Valþjófs son nam land í Arnarfirði, Fossfjörð, Reykjarfjörð, Trostansfjörð, Geirþjófsfjörð, og bjó í Geirþjófsfirði; hann átti Valgerði, dóttur Úlfs hins skjálga.

Landnám Arnars markast að utan af landnámi Eiríks er nam Dýrafjörð og Sléttanes til Stapa og Háls en ytra í Dýrafirði. Landnám Arnars að innan markast af landnámi Geirþjófs Valþjófs sonar er nam Suðurfirði Arnarfjarðar, Fossfjörð, Reykjarfjörð, Trostansfjörð og Geirþjófsfjörð, þar sem hann bjó.

¹ Hið íslenska fornritafélag, Jakob Benediktsson gaf út. 1968. Landnáma I, bls. 178: S 137, H 109. Sjá einnig: <https://www.snerpa.is/net/snorri/landnama.htm>

Tjaldanes, þar sem Örn landsnámsmaður sat um fyrsta veturinn, skagar út í fjörðinn á norðanverðri Arnarfjarðarströnd til móts við Langanes, sem skiptir firðinum í Suðurfirði til suðurs og að norðan innar í Borgarfjörð og Dynjandisvog. Mjög góð fjarðarsýn er frá Tjaldanesi, inn fjörðinn til Dynjanda og út fjörðinn. Örn seldi Áni rauðfeld lönd öll milli Langaness og Stapa. Suðurströnd Langaness, Suðurfjarðamegin í Arnarfirði, nær að Geirþjófsfirði og markast líklega af eyrinni Krosseyri.

Almenningar skulu vera sem að fornu hafa verið

Í Landlegubálki Jónsbókar frá 1282, kap. 52, segir að svo skulu almenningar vera sem að fornu hafa verið.²

Almenningar eru ekki á kröfuvæðinu „*Skarðanúpur, Laugabólsfjall og Skálahlíðarfjall*“ eða annars staðar á landi jarða í Mosdal eða á Langanesi, og hafa ekki verið að fornu eða nýju.

Mosdalur og Hokinsdalur eru í Hrafnseyrarsókn í Arnarfirði. Ekki liggja fyrir upplýsingar um Mosdal og Hokinsdal í sóknarlýsingu Hrafnseyrarsóknar, líkt og í sóknarlýsingum Álftamýrarsóknar í Arnarfirði³ og Sanda- og Hraunssóknar í Dýrafirði.⁴

Jarðmat 1849-1850 um fjöll sem hluta jarðar - fjöll nærfelt gjórsamlega graslaus

Samkvæmt jarðamati 1849-1850 var haldið jarðamatsþing á Auðkúlu í Arnarfirði 23. júlí 1849⁵ og daginn eftir á Söndum í Dýrafirði eða þann 24. júlí 1849.⁶

Í gerðarbók jarðamatsþingsins á Auðkúlu segir að þar hafði verið „*fyrirtekið: ad meta jardir allar á Auðkúluhrepp til verdlags ad rikisdala tali.*“

Í gerðarbókinni segir m.a. eftirfarandi: „*kom þá matsmönnum, eptir umráð við sýslumann, saman um, ad sú grundvallarregla mundi einna farsælust, ad meta fyrst kosti og lesti jardar hvórrar og síðan ætla á hvórr sanngjarn leigumáli Sje á jörd hvórri, kúgildi hve móg og hve mikil landskuld, og meta eptir því hvad mikid jörd hvór geti metist; eptir reglum þessum máttu menn hreppsins jardir og vard ending sú á sem hin bókin lógildta skírir frá;*“

Síðar segir: „*Matsmönnum þókti hæfa ad medalhundrad í hrepp þessum, eptir því sem jardir koma nú fyrir og geta virðst eptir landmeigin og sjóabla, er feikilega hlýtur ad hafa hrörnad frá því, er ad fornu hefur verid, mætti ad sannsýni metast á 12 Specíur, því hvervetna er hjer sæbratt og undirlendi nær því ekki, en fjóll nærfelt gjórsamlega graslaus. Yfir þennan hundrada dýrleika ad dalatali eru þó nokkrar metnar og þad eru þessar jardir.*“ Hokinsdalur, Stapadalur, Hrafnabjörg og Lokinhamrar eru á meðal þeirra jarða sem taldar eru upp.

Í sömu bókun (Tilvísun: A.5.b.4a–e.) gerðarbókar jarðamatsþingsins á Auðkúlu kemur fram að miður hafi verið metin: „*Enn midur eru þessar metnar;*“ Horn í Mosdal, Ós í Arnarfirði, Karlsstaðir, Hrafnseyri og Auðkúla.

² Sjá einnig grein eftir fyrirvarsmann Kröfur fjármálaráðherra í land á Vestfjörðum - Almenningar skulu vera sem að fornu hafa verið og þjóðlendur nútímans. Bændablaðið, 5. tölublað 11. mars 2021, bls. 32.

Sjá link: <https://www.bbl.is/media/1/bbl5.tbl.2021web.pdf>

³ Ísafjarðar- og Strandasýslur. Sóknarlýsing Vestfjarða. Samband vestfizkra áttahagafélaga (1952), bls. 44-45.

⁴ Ísafjarðar- og Strandasýslur. Sóknarlýsing Vestfjarða. Samband vestfizkra áttahagafélaga (1952), bls. 59.

⁵ Tilvísun Þjóðskjalasafns: A.5.b.3a–d. Tilvísun Þjóðskjalasafns: A.5.b.4a–e.

⁶ Tilvísun Þjóðskjalasafns: A.5.b.5a–d.

Jarðamat árið 1849 mat lesti jarða líkt og þar kemur fram, þar á meðal grasleysi. Fjöll voru metin gjörsamlega graslaus. Matsmenn hefðu ekki farið að meta fjöllin væru þau ekki hluti af eignarlandi jarðanna. Jarðamatið 1849-1850 mat því fjöll sem hluta af jarðamati jarða í Auðkúluhreppi. Sama á viðum jarðir Þingeyrarhrepp, sbr. gerðarbók jarðamatsþings sem haldið var 24. júlí 1849 að Söndum í Dýrafirði. (Sjá tilvísun A.5.b.5a–d.)

Árið 1849 voru fjöllin í Auðkúluhreppi og Þingeyrarhreppi hluti eignarlanda jarða á svæðinu og er svo enn í dag.

Samkvæmt jarðamati 1849-1850 eru fjöllin Skarðanúpur, Laugabólsfjall og Skálarhlíðarfjall metin sem hluti af eignarlöndum jarðanna Laugaból og Kirkjuból í Mosdal og Hokinsdalur en jarðirnar eru allar í fyrrum Auðkúluhreppi, nú Ísafjarðarbæ.

Jónsbók 1281, Landbrigðabálkur, kap. 6: Eigi skylt að ganga á merki á fjöllum er vatnsföll deilast

Í landbrigðabálki Jónsbókar, kap. 6, Um landamerki og lagakaup segir:⁷ „Eigi er skylt að ganga á merki þar er fjöll þau eru, er vatnföll deilast millum heraða, ok eigi er skylt að ganga úr búffjargangi á fjöll upp, kveða skal þar á merki.“

Samhljóða texti er í báðum handritum þjóðveldislaganna, Grágásar. Grágás I. Konungsbók. 1852. Text. II. 80-81 og Grágás. II. Staðarhólsbók. 1879. s. 421. Ákvæðið er því fornt, frá fyrstu dögum byggðar á Íslandi eða frá þjóðveldisöld 930-1262. *Falla nú öll vötn til Dýrafjarðar* í Gíslasögu Súrssonar er ein frægasta setning Íslendingasagna. Það að landamerki séu þar sem vötn deilast eða vötnum hallar er ævafornt ákvæði og lifandi í réttarvitund almennings enn í dag og hefur verið um árhundruð. Svo var einnig á tíma ritunar landamerkjabréfa á annesinu á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar, utan Stapadals og Haukadals 1884-1891 og í Mosdal og Hokinsdal á Langesi.

Við gerð landamerkjálýsingar Hokinsdals 18. mars 1886 og Skóga í Mosdal í 18. febrúar 1892 hafa bændur nánast örugglega haft í huga nefnda reglu Jónsbókar um að eigi væri skylt að ganga á merki þar er fjöll eru, er vatnföll deilast. Sama á við um landamerkjálýsingar allra jarðanna á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar utan Stapadals og Haukadals en öll landamerkjabréf á svæðinu eru gerði í tíð landamerkjálaga nr. 5/1882, og eru eftirfarandi:

1. Landamerkjabréf Stapadals, dags. 20. júní 1884.
2. Landamerkjabréf Lokinhamra, Svalvoga, Hrafnabjarga og Stapadals⁸, dags. 30. maí 1890.
3. Landamerkjabréf Hafnar, dags. 1. desember 1891.
4. Landamerkjabréf Hrauns og Saura, dags. 20. maí 1886.
5. Landamerkjabréf Saura, ódagsett.
6. Landamerkjabréf Skálarár, dags. 5. desember 1891.
7. Landamerkjabréf Arnarnúps, dags. 1. desember 1889.
8. Landamerkjabréf Sveinseyrar, dags. 20. desember 1891.
9. Landamerkjabréf Haukadals, dags. 3. júlí 1886.

Þessi landamerkjabréf eru skrifuð með sama hætti og landamerkjabréf Skóga frá 17. febrúar 1892. Í engu þeirra er þó minnst á orðið *fjallsbrún* líkt og í Skógabréfinu. Landi á fjöllum og merkjum þar er ekki lýst. Bændur á svæðinu hafa talið það óþarft líkt og bændur í Mosdal í tilfelli Skóga árið 1891 og

⁷ Sjá útgáfu Jónsbókar frá árinu 1904, blaðsíðu 125.

⁸ Landamerkjum Hrafnabjarga og Stapadals er ekki lýst rétt í þessu bréfi. Þau eru ekki Stapi heldur Bjargáin.

Hokindals árið 1886. Við gerð landamerkjalyýsingar hafa þeir haft í huga þá meira en 600 ára reglu Jónsbókar um að eigi væri skylt að ganga á merki *þar er fjöll eru, er vatnfjöll deilast millum heraða*. Í elsta landamerkjabréfinu um Stapadals frá 1884 er þessi regla nefnd, en þar segir: *Til fjalla ræður vatnahalli merkjum*. Er það reglan sem gildir til fjalla á umræddum kröfufsvæðum.

Landamerkjabréf skv. landmerkjalögum nr. 5/1882 og skv. lögum nr. 41/1919 um landamerki o.fl.

Grundvallarmunur er á landamerkjabréfum gerðum fyrir og eftir gildistöku núgildandi laga nr. 41/1919 um landamerki o.fl. Öll landamerkjabréf jarða á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar utan Stapadals og Dýrafjarðar eru gerð á 19. öld eða vel fyrir árið 1919. Það elsta er frá árinu 1884 (Stapadalur) og það yngsta frá 20. desember 1891 (Sveinseyri).

Til eru tvo landamerkjabréf Skóga í Mosdal í Auðkúluhreppi í Arnarfirði frá árunum 1892 og 1922. Fyrri landamerkjabréfið er gert í gildistið landamerkjálaga nr. 5/1882 en voru það fyrstu landamerkjölög á Íslandi. Seinna bréfið er gert í tíð núgildandi laga nr. 41/1919 um landamerki o.fl. Á þessum tveim landamerkjabréfum er grundvallarmunur er lítur að lýsingu á mörkum Skóga til fjalla.

Landamerkjabréf Skóga, dagsett 17. febrúar 1892, er merkjum lýst eftirfarandi:

„Landamerkjaskrá fyrir jörðina Skóga í Mosdal í Auðkúluhreppi innan Ísaffarðarsýslu. Að innanverðu frá sjó úr Ósárósi og upp eptir henni í merkjalæk, og þaðan sjónhending í Örnólfsgil í fjallsbrún. Að utanverðu í Hornárós og eptir henni í ytri Krók í miðjum flóa, og þaðan sjónhending í þverlæk í fjallsbrún.“

Landamerkjabréf Skóga, dagsett 18. febrúar 1922, er merkjum lýst eftirfarandi:

„Að austanverðu úr Ósárósi uppeftir ánni til óss Merkjalækjar. Þaðan eftir beinni sjónhendingu í Örnólfsgilsgljúfur á fjallsbrún. Þaðan á fjall upp og út eftir fjallinu eftir því sem vötnum hallar til skógalands að Þverlæk á brún, þaðan eftir beinni sjónhendingu í dý, sem er á milli bæjanna Horns og Skóga rétt fyrir neðan veginn. Þaðan í svo nefnda Geil við Hornsá í flóanum. Því næst ræður Hornsá merkjum til óss. Eftir sjónhendingunni eru hlaðnar vörður.“

Hér má sjá að í landamerkjabréfi Skóga frá árinu 1922 er mun ítarlegra en bréfið frá 1891 og er þar fjallað land ofan fjallsbrúnar, á Skálarfjalli ofan Örnólfsfgils og að mörk jarðarinnar sé „*út eftir fjallinu eftir því sem vötnum hallar til skógalands*“.

Í landamerkjabréfi Kirkjubóls frá 31. mars 1922, sem er aðliggjandi jörð að Skógum að sunnanverðu í Mosdal, segir að merki jarðarinnar á sama fjalli sé „*út eftir fjallinu sunnanverðu dalsins, þangað sem Örnólfsgil steypist af brún, alt eftir því, sem vötnum hallar til Kirkjubólslands.*“ Sömu eigendur beggja jarða, Skóga og Kirkjubóls, undirrita bæði bréfin. Báðar landamerkjalyýsingar eru gerðar í tíð núgildandi laga nr. 41/1919 um landamerki o.fl. Báðar marka þær jarðirnar ofan fjallsbrúnar á Skálahlíðarfjalli og kveða á um að landamerkin skuli vera *eftir því sem vötnum hallar* til hvors lands.

Engin breyting varð á stærð jarðarinnar Skóga á árunum 1892-1922 enda það ekki ástæða breyttra landamerkjaskrá jarðarinnar. Breyting varð á lögum um landamerki. Grundvallarmunur er hér hvort merkjum sé lýst í tíð landamerkjálaga nr. 5/1882 eða laga um landamerki o.fl. nr. 41/1919.

Landamerkjälög nr. 5/1882 og frumvarp til nýrra landamerkjälaga 1917.

Landamerkjälög nr. 5/1882 voru fyrstu lög um efnið á Íslandi, eins og áður sagði. Kveða þau á um skyldu landeiganda til að halda við glöggum landamerkjum fyrir jörð sinni og skyldu til að skrásetja nákvæma lýsingu á landamerkum jarðar sinnar, eins og hann veit þau réttust.

Á Alþingi árið 1917 var borið fram frumvarp til landamerkjälaga. Aðalstefna þessa frumvarps var í því fölginn, að öll landamerki skyld af nýju rannsökuð, að landamerkjaskrár skyldu allar af nýju gerðar og að sýslumenn skyld, eftir að þetta hafði farið fram, ótilkvaddir stefna aðiljum fyrir dóm, þeim er eigi urðu á merki sáttir.⁹ Meirhluti landbúnaðarnefndar vildi láta samþykkja frumvarpið óbreytt.

Í nefndarálit meirihluta landbúnaðarnefndar kemur fram eftirfarandi:

„Ýmsar merkjalýsingar eru svo óglöggar, að mikill vafi leikur á, hvar eða hver merkin eru, og sumar gefa ranga hugmynd um, hvað við er átt.“

Fjöldi merkjalýsinga er þannig nú orðin úrelt skjöld, sem lítið eða ekkert sanna þá er á þarf að halda.“

Síðar segir í nefndarálitinu: „*Aðhald og eftirlit framkvæmda er í lögnum falið sýslumönnum; þetta hefir að litlu eða engu haldi komið, vegna fráleitrar aðstöðu og ókunnugleika þeirra.“*

Á meðal helstu breytinga á lögnum frá 17. mars 1882, sem frumvarpið ásamt breytingartillögum við það vill gera, voru meðal annars: „*I. Að allar merkjalýsingar skuli skráðar eða endurskráðar innan ákveðins tíma.“*

Minni hluti landbúnaðarnefndar taldi ekki þurfa að gera nýjar landamerkjaskrár. Varð niðurstaðan að þingið beindi því til landsstjórnarinnar, að hún rannsakaði það fram til næsta reglulega þings hvort nauðsyn væri á endursamningu landamerkjälaga og legði fyrir þingið, ef nauðsyn þætti á, nýtt frumvarp til landamerkjälaga. Niðurstaðan var frumvarp til laga sem varð að lögum nr. 41/1919 um landamerki o.fl. Í því frumvarpi var farinn meðalvegur um merkjalýsingar, sem minnihlutinn landbúnaðarnefndar hneigðist að.¹⁰

Af þessu má sjá að árið 1917 voru komnar fram miklar efasemdir um merkjalýsingar samkvæmt lögum nr. 5/1882. Svo miklar að talið var að; „*Fjöldi merkjalýsinga er þannig nú orðin úrelt skjöld, sem lítið eða ekkert sanna þá er á þarf að halda.“* Lagt var því til í lagafrumvarpi 1917 að öll landamerki skyld að nýju rannsökuð og landamerkjaskrár skyldu allar gerðar af nýju.

Dæmi um merkjalýsingu fyrir árið 1919 eru landamerkjabréf allra fyrrnefndra jarða á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar utan Haukdals og Stapadals. Einnig landamerkjabréf Hokinsdals, Skóga í Mosdal og Kirkjubóls sem er frá 1922. Tvö landamerkjabréf Skóga frá 1892 og 1922 sýna mikinn mun á landamerkjálýsingum fyrir og eftir gildistöku laga 41/1919.

Um lög nr. 41/1919 um landamerki o.fl.

Stjórnvöld hafa aldrei með vísan til laga nr. 41/1919 um landamerki ofl. farið fram á það við eigendur jarða á annesinu milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar utan Stapadals og Haukadals að sett verði landamerki á milli jarðanna, sbr. 1. gr. laganna. Sama á við um eigendur Hokinsdals og Skóga og Laugabóls í

⁹ Sjá frumvarp sem varð að lögum nr. 41/1919. Þingskjal 7. Lagt fyrir Alþingi 1919. Bls. 172-173. Einar Arnórsson. Fylgiskjal, dags. 3. janúar 1919.

¹⁰ Þess má geta að höfundur laganna Einar Arnórsson, þingmaður og lagaprófessor, var einnig höfundur fosslaganna, þar sem einnig var farin meðalvegur á milli andstæðra sjónarmiða.

Mosdal. Landeigendur hafa heldur aldrei verið krafðir af stjórnvöldum um að lýsa landamerkjum til fjalla í löggilta landamerkjabók er stjórnvöld halda og hafa í vörslum sínum. Ástæður fyrir því eru augljósar, engin þörf hefur verið á því og engar deilur hafa verið þar um landamerki. Kröfufsvæði ríkisins á Sléttanesi (annesinu) og á Langanesi eru ekki það sem eldri lög kalla þrætuland.

Sérstaklega er tekið fram í 6. gr. laganna, að jafnskjótt og þau koma til framkvæmda skuli sýslumenn, hver í sínu umdæmi, rannsaka hvort merkjaskrá hafi verið þinglýst. Komi í ljós að svo hafi ekki verið eða samþykki aðila vanti, er tekið fram að sýslumaður skuli bjóða landeiganda að gera merkjaskrá innan ákveðins tíma og láta þinglýsa henni samkvæmt lögunum. Einnig er þar tekið fram í lögunum að sýslumenn og hreppstjórar skuli gefa því gætur að ákvæðum laganna um merkjagerð, merkjaskrár og viðhald merkja sé fylgt. Verði hreppstjóri var við misbrest í þeim efnum skal hann tilkynna það sýslumanni.

Í athugasemdum frumvarps við 6. gr. laganna segir eftirfarandi: *Ef nokkurn reka á að gera að því, að halda glöggum landamerkjum, sýnist ekki hjá því komist að rannsaka, hvaða merkjaskrár hafi þinglýstar verið, og að skylda manna til að bæta úr misfellum, sem í því efni finnast. Síðari málsg. Skyldar bæði sýslumenn og hreppstjóra til að gæta þess sjerastaklega eftirleiðis, að lögunum verði fylgt.*

Hvorki sýslumenn né hreppstjórar hafa sinnt þessari lagaskyldu sinni. Engin merkjagerð, merkjaskrár eða viðhald merkja hefur verið hvorki til fjalla né annars staðar. Það hefur hvorki verið gert vegna landamerkjabréf sem voru gerð fyrir gildistöku núgildandi laga nr. 41/1919 né eftir. Íslenska ríkið hefur því ekki sinnt skyldu sinni samkvæmt þessum lögum frá Alþingi frá setningu þeirra. Ríkið hefur t.d. ekki gert athugasemdir við að í landamerkjabréfum Skóga og Kirkjubóls í Mosdal frá 1922 sé talað um að *eftir því sem vötnum hallar til Skógalandis/Kirkjubólslands* sem merki. Það teljast ekki glögg merki af völdum náttúrunnar, sbr. 1. gr. laga nr. 41/1919.

Sama má segja um framkvæmd laga nr. 6/1986 um afréttarmáefni, fjallskil ofl, a.m.k. hvað varðar svokallaða afréttarskrá. Land kröfufsvæðisins sem hér um ræðir er ekki á afréttarskrá og hefur aldrei verið enda er það hvorki afréttarland né almenningur. Ljóst er að lög nr. 58/1998 um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta er ætlað að ná til afrétta og almenninga, líkt og kemur fram í fyrstu setningu athugasemda í frumvarpi því sem varð að lögum nr. 58/1998, sem er eftirfarandi:

Alla þessa öld og raunar að vissu marki fyrr hafa öðru hvoru risið upp deilur hér á landi um eignarrétt yfir hálendissvæðum landsins eða þeim landsvæðum sem lengst af hafa verið nefnd afréttir og almenningar.

Ríkið getur því ekki byggt kröfugerð sína í land á svæðinu á því að landamerkjalýsing í landamerkjabréfum sé óljós þegar ríkið sjálft ber ábyrgð á framfylgd laga um þau. Landeigendur bera ekki halla af þessari vanrækslu ríkisins á framfylgd laganna og eru landamerki á milli jarða einkaréttarlegt mál á milli aðila og framkvæmd laga um opinbera skráningu þeirra í höndum ríkisins líkt lög nr. 41/1919 um landamerki ofl. kveða á um.

Í 2. gr. segir að landeigandi skuli við gerð landamerkjalýsingar í landamerkjaskrá „sýna hverjum þeim, sem land á til móts við hann, eða fyrirsvarsmanni hans, svo og aðiljum ítaka og hlunninda samkvæmt framanskráðu. Rita skulu þeir samþykki sitt á merkjaskrá, nema þeir telji hana ranga, enda skal þess þá getið, ef einhver þeirra vill eigi samþykkja. Að þessu loknu skal merkjaskrá afhent hreppstjóra ásamt þinglýsingar- og stimpilgjaldi.“ Sýnir þetta að landamerkjalýsing á milli landeigenda er einkaréttarlegt mál á milli landeigenda og er ekki á verksviði Óbyggðanefndar úrskurða um þau.

Þegar Lokinhamarheiðin á milli Lokinhamradals og Haukadals er gengin er farið yfir mörk aðliggjandi jarða, Lokinhamra og Haukadals. Þessum landamerkjum er ekki lýst í landamerkjabréfi. Það þýðir ekki að jarðirnar séu ekki aðliggjandi. Annað dæmi eru landamerki á milli Stapadals og Haukadals, Lokinhamra og Hrauns o.s.frv. Sama á við um mörk annarra jarða á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar.

Í kröfulýsingu ríkisins (k. 5.1, bls. 157) segir að, „þegar landamerkjum er lýst í fjallsbrún, í fjall eða á fjall er almennt litið svo á í kröfugerð að merki jarða séu dregin í fjallsbrúnir, eins og þeim er lýst hér að framan, milli slíkra merkja.“ Í engu landamerkjabréfi nema einu er minnst á fjallsbrún. Það er í landamerkjabréfi Skóga frá 18. febrúar 1892. Nýtt bréf var gert árið 1922 sem markar land ofan fjallsbrúnar eftir því sem vötnum hallar að Skógalandi. Annað bréf frá Kirkjubóli 1922 gerir það sama, líkt og að ofan greinir.

Hugtakið fjallsbrún sem ríkið notar í kröfugerð sinni og á sér enga stoð í landamerkjabréfum sem ekki nota það orð. Gerir það ekki einu sinni í landamerkjabréfi Skóga 1891, þar sem það er notað. Vestfirðir eru mjög fjallent svæði með mjög lítið undirlendi, og segir það sig sjálft að landamerkjabréf tala oft um fjallshlíðar, þar sem landamerki er dregið frá fjöru til fjalls. Lok tilvitnaðar setningar sýnir að ríkið byggir kröfugerð sína á því að geta dregið punkta á milli landamerkja, punkta sem ríkið setur á landamerkjalínur jarðanna og eru frá fjöru til fjalls.

Kröfugerð ríkisins á Langanesi byggir á því að fjallstoppar séu flatir á kröfusvæðinu. Kröfugerðin byggir því á halla fjallstoppa en ekki hæð. Þessi krafa ríkisins byggir í raun eingöngu á því hvernig lega fjallstoppanna er á svæðinu. Hér virðist ríkið vera að beita aðferðarfræði á svæði á Vestfjörðum sem hefur engin tengsl við svæðið og á kannski meira heima inni á miðhálandi Íslands. Með engu móti er hægt að yfirfæra þessa aðferðarfræði á umrætt svæði. Á það í raun við um stóra hluta Vestfjarða.

Áskilnaður og fyrirvari

Áskilinn er réttur til að koma að frekari sjónarmiðum og röksemdum til stuðnings kröfulýsingu þessari á síðari stigum. Þá er áskilinn réttur til að leggja fram ný sönnunargögn, eftir því sem tilefni gefst til. Ennfremur er áskilinn réttur til að leiða fram vitni við aðalmeðferð gerist þess þörf.

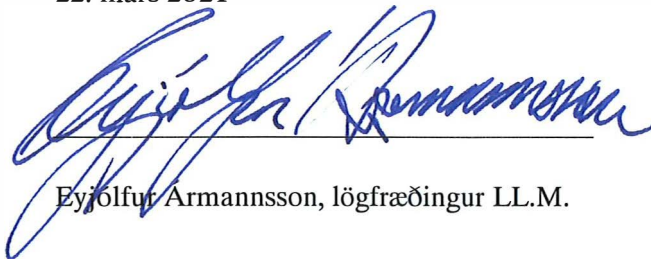
Fyrirvari er gerður við markalínur jarða sem settar eru á kröfulínukort. Þær eru teiknaðar með vísan til reglunnar um að til fjalla ráði vatnahalli merkjum. Byggir hún á Landbrigðabálki Jónsbókar, kap. 6, Um landamerki og lagakaup, þar sem segir: „Eigi er skylt að ganga á merki þar er fjöll þau eru, er vatnföll deilast millum heraða, ok eigi er skylt að ganga úr búfjargangi á fjöll upp, kveða skal þar á merki.“ Markalínurnar eru ekki settar með vísan til laga nr. 41/1919, sbr. 2. gr. Landamerki á milli aðliggjandi jarða á svæðinu er einkaréttarlegt mál eigenda jarðanna og ekki á sviði Óbyggðanefndar að úrskurða um þau enda hefur nefndin ekki heimild í lögum nr. 58/1998 að kveða á um landamerki á milli eignarlanda jarða í úrskurðum sínum. Einungis mörk þjóðlendna og eignarlanda, sbr. 7. gr.

----- oooo000oooo-----

Fylgiskjöl:

- Sögur og sagnir – Hokinsdalur. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/hokinsdalur/>
- Örnefnaskrá Hokinsdals. Ari Gíslason og Þórður Njálsson skráðu. Örnefnastofnun.
Sjá link: <https://nafnid.is/ornefnaskra/16584>
- Örnefnaskrá Hokinsdals. Guðrún S. Magnúsdóttir skráði. Örnefnastofnun.
Sjá link: <https://nafnid.is/ornefnaskra/16586>
- Sögur og sagnir – Laugaból. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/laugabol/>
- Sögur og sagnir – Ós. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/os/>
- Sögur og sagnir – Horn. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/horn/>
- Sögur og sagnir – Kirkjuból. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/kirkjubol/>
- Hið íslenska fornritafélag, Jakob Benediktsson gaf út. 1968. Landnáma I,
Sjá einnig: <https://www.snerpa.is/net/snorri/landnama.htm>
- Sigurður Vigfússon. Rannsókn um Vestfirði 1882 – einkannlega í samanburði við Gísla Súrssonar sögu.
Árbók Hins íslenska fornleifafélags, 3. árgangur 1883.
Sjá einnig: <https://timarit.is/page/2046136?iabr=on#page/n31/mode/2up>
- Eyjólfur Ármannsson. Kröfur fjármálaráðherra í land á Vestfjörðum - Almennningar skulu vera sem að
fornu hafa verið og þjóðlendur nútímans. Bændablaðið, 5. tölublað 11. mars 2021, bls. 32.
Sjá link: <https://www.bbl.is/media/1/bbl5.tbl.2021web.pdf>

22. mars 2021

Eyjólfur Ármannsson, lögfræðingur LL.M.

KRÖFULÝSING

til óbyggðanefndar

Jörð/landsvæði:

Laugaból í Mosdal við Arnarfjörð

Kröfuna gerir/gera:

- Árni Beinteinn Erlingsson, kennitala 020456-4269

Fyrirvar:

Eyjólfur Ármannsson, lögfræðingur LL.M.

Kröfugerð:

- Afmörkun jarðarinnar í heild, kröfugerð og kröfulína sem skarast
 - *Afmörkun jarðarinnar í heild.*

Landamerkjabréf Laugabóls liggur ekki fyrir. Aðliggjandi jörð á Langanesi og Skarðanúp er Hokinsdalur. Aðliggjandi jörð í Mosdal er Horn. Landamerkjabréf Horns liggur ekki fyrir. Landamerkjabréf Hokinsdals er dagsett 18. mars 1886 þar sem merkjum er m.a. lýst eftirfarandi:

Landamerki milli jarðarinnar Hokinsdals og Laugabóls, báðar liggjandi í Rafnseyrarsókn í Ísafjarðarsýslu, er klettur innan til við Brimsnesið, sem er svo kallaður Biskupsklettur, og beina sjónhendingu uppí klettagjótu, sem þar er beint upp af, og er svokölluð innri Skarðagjóta.

Hokinsdal, 18. Marz 1886.

Eigendur Laugabóls: Bjarni Bjarnason Elías Jónsson Friðrik Jónsson

Eigendur Hokinsdals: Þorleifur Jónsson Sigurður Jónsson Jón Jónsson

[á spássíu] Þinglýst á manntalsþingi að Auðkúlu 5./7. 1886. Sk. Thoroddsen

Til fjalla ræður vatnahalli merkjum, líkt og verið hefur um árhundruð.

Land Laugabóls á Skarðanúpi og Laugabólsfjalli markast *að utan* frá innri Skarðagjótu, sem er beint upp af Biskupskletti innan til við Brimnes. Þaðan inn eftir Skarðanúpi og Laugabólsfjalli inn að landi Horns, allt eftir því sem vötnum hallar til Laugabólslands.

Land Laugabóls á Skarðanúpi og Laugadalsfjalli er órjúfanlegur hluti jarðarinnar og markast af landi Hokinsdals og Horns. Landamerki Laugabóls og aðliggjandi jarða eru einkaréttarlegt mál eigenda og ekki á verksviði Óbyggðanefndar að kveða þar á um eignarmörk.

Til sjávar nær jörðin til netlaga, sem ná 115 metra frá stórstraumsfjöruborði jarðarinnar.

- *Kröfugerð og afmörkun þess svæðis sem skarast við kröfur íslenska ríkisins.*

- *Skarðanúpur og Laugabólsfjall*

Aðallega:

Er þess krafist að kröfum ríkisins verði hafnað.

Er gerð krafa um beinan eignarrétt Laugabóls á Skarðanúpi og Laugabólsfjalli sem markast *að utan* frá innri Skarðagjótu, sem er beint upp af Biskupskletti innan til við Brimnes. Þaðan inn eftir Skarðanúpi og Laugabólsfjalli inn að landi Horns, allt eftir því sem vötnum hallar til Laugabólslands.

Landið er órjúfanlegur hluti Laugaból. Kröfulínan á fjallinu markast af landi Hokinsdals og Horns. Landamerki Laugabóls og aðliggjandi jarða eru einkaréttarlegt mál eigenda og ekki á verksviði Óbyggðanefndar að kveða þar á um eignarmörk.

Til vara:

Er þess krafist að ofangreint land sem lýst er í aðalkröfu sé viðurkennd sem afréttareign.

Krafist er málskostnaðar með vísan til kostnaðar og framlagðrar tímaskráningarskýrslu, þar sem tekið er tillit virðisaukaskatts.

Heimildir:

1. Landamerkjabréf Hokinsdals, dagsett 18. mars 1886.
2. Landamerkjabréf Skóga, dagsett 17. febrúar 1892.
3. Landamerkjabréf Skóga, dagsett 18. febrúar 1922.
4. Landabréfi Kirkjubóls, dagsett 31. mars 1922.
5. Jarðabók 1849-1850.

Málsástæður og lagarök fyrir kröfum jarðeiganda:

Ríkið lýsir kröfu í hluta jarðarinnar Laugabóls í kröfulýsingu sinni frá 15. september 2020. Um er að ræða kröfusvæðið „*Skarðanúpur, Laugabólsfjall og Skálahlíðarfjall*“. Landsvæðið sem ríkið lýsir þjóðlendukröfu sinni í er hluti eignarlands jarðarinnar, sbr. 2. gr. jarðalaga nr. 81/2004. Kröfusvæðið er því ekki utan eignarlands Laugabóls og fellur því ekki undir skilgreiningu á hugtakinu þjóðlenda, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur eiganda Laugabóls byggja á því að eignarhald á landi á svæðinu sem ríkið gerir kröfur í verði óbreytt og með þeim hætti sem verið hefur um aldir.

Eigandi Laugabóls hefur ávallt litið svo á að *Skarðanúpur og Laugabólsfjall* væru órjúfanlegir hlutar jarðarinnar. Ekkert í landamerkjalyngu landamerkjabréfa Laugabóls og aðliggjandi jarða gefur vísbendingu um að fjallið tilheyri ekki Laugbóli sem eignarland, sbr. kröfugerð og kröfulínur á korti. Eignarland Laugabóls á *Skarðanúpur og Laugabólsfjall* takmarkast af landi Horns í Mosdal og landi Hokinsdals.

Ríkið segir í kröfulýsingu sinni að við skilgreiningu á þjóðlendumörkum sé einkum litið til heimilda um landnám, jarðir og jarðarmörk, ritaðar heimildir, landfræðilegar aðstæður. Vestfirðir eru mjög fjalllent svæði með mjög lítið undirlendi og segir það sig sjálft að landmerkjabréf tala oft um fjallshlíðar, þar sem landamerki eru dregin frá fjöru til fjalls.

Kröfulýsing ríkisins byggist á fjórum atriðum; hugtakinu fjallsbrún sem hvergi kemur fram í landamerkjabréfum, hæð (væntanlega yfir sjávarmáli), og því að land sé gróðursnautt og líklega lítt nytjað. Enginn rök eru færð fyrir því að landið sé gróðursnautt eða lítt nytjað, eða að fjallsbrún eins og ríkið skilgreinir hana í kröfulýsingu eigi við á kröfulínunni. Í nokkrum kröfulýsingum er þjóðlendukrafa afmörkuð með hæðarlínu. Oft er fjallsbrún, frambrún fjall ekki með skörp skil í hæðarlínunum, s.s. fram brún kletta eða önnur skýrs skil. Ríkið getur ekki byggt þjóðlendukröfulínur sínar á landslagi, fjallsbrúnum, sem oft eru óljósar, og hæðarlínunum og því að land ofan á fjalli sé flatt. Þetta eru því allt atriði sem ekki er hægt að byggja landamerki á, sbr. 1. gr. laga nr. 41/1919.

Um gróður og nytjar

Ríkið segir kröfuvæðið „*Skarðanúpur, Laugabólsfjall og Skálahlíðarfjall*“ sé gróðursnautt og líklega lítt nytjað. Hér er um ágiskun að ræða án raka. Hvorki er vísað til gróðurrannsóknar né heimilda um gróður og nytjar í kröfulýsingu ríkisins.

Beitarland á Skarðanúpi, Laugarbólsfjalli og Skálahlíðarfjalli er gott. Á Skálahlíðarfjalli er ágætis beit þar fram um og koma fín lömb þar af fjalli að hausti. Sauðfé gekk á Skarðanúp og Laugarbólsfjalli áður en Hokinsdalur og Mosdalur fór í eyði. Landið er mikilvægur hluti eignarlands Laugabóls og hefur verið svo um aldir.

Landnáma – Um landnám Langaness

Laugaból í Mosdal er í landnámi Arnars er nam Arnarfjörð. Hann seldi Áni rauðfeld lönd öll milli Langaness og Stapa.

Í Landnámu segir í 47. Kafla um landnám hluta Arnarfjörðar, þar á meðal Langaness, eftirfarandi:¹

Örn hét maður ágætur; hann var frændi Geirmundar heljarskinns; hann fór af Rogalandi fyrir ofríki Haralds konungs. Hann nam land í Arnarfirði svo vítt sem hann vildi; hann sat um veturinn á Tjaldanesi, því að þar gekk eigi sól af um skammdegi.

Örn spurði til Hámundar heljarskinns frænda síns norður í Eyjafirði, og fýstist hann þangað; því seldi hann Áni rauðfeld lönd öll milli Langaness og Stapa. Ánn gerði bú á Eyri; þar þótti Grélöðu hunangsilmur úr grasi.

Geirþjófur Valþjófs son nam land í Arnarfirði, Fossfjörð, Reykjarfjörð, Trostansfjörð, Geirþjófsfjörð, og bjó í Geirþjófsfirði; hann átti Valgerði, dóttur Úlfs hins skjálga.

Landnám Arnars markast að utan af landnámi Eiríks er nam Dýrafjörð og Sléttanes til Stapa og Háls en ytra í Dýrafirði. Landnám Arnars að innan markast af landnámi Geirþjófs Valþjófs sonar er nam Suðurfirði Arnarfjarðar, Fossfjörð, Reykjarfjörð, Trostansfjörð og Geirþjófsfjörð, þar sem hann bjó.

¹ Hið íslenska fornritafélag, Jakob Benediktsson gaf út. 1968. Landnáma I, bls. 178: S 137, H 109. Sjá einnig: <https://www.snerpa.is/net/snorri/landnama.htm>

Tjaldanes, þar sem Örn landsnámsmaður sat um fyrsta veturinn, skagar út í fjörðinn á norðanverðri Arnarfjarðarströnd til móts við Langanes, sem skiptir firðinum í Suðurfirði til suðurs og að norðan innar í Borgarfjörð og Dynjandisvog. Mjög góð fjarðarsýn er frá Tjaldanesi, inn fjörðinn til Dynjanda og út fjörðinn. Örn seldi Áni rauðfeld lönd öll milli Langaness og Stapa. Suðurströnd Langaness, Suðurfjarðamegin í Arnarfirði, nær að Geirþjófsfirði og markast líklega af eyrinni Krosseyri.

Almenningar skulu vera sem að fornu hafa verið

Í Landlegubálki Jónsbókar frá 1282, kap. 52, segir að svo skulu almenningar vera sem að fornu hafa verið.²

Almenningar eru ekki á kröfuvæðinu „*Skarðanúpur, Laugabólsfjall og Skálahlíðarfjall*“ eða annars staðar á landi jarða í Mosdal eða á Langanesi, og hafa ekki verið að fornu eða nýju.

Mosdalur og Hokinsdalur eru í Hrafnseyrarsókn í Arnarfirði. Ekki liggja fyrir upplýsingar um Mosdal og Hokinsdal í sóknarlýsingu Hrafnseyrarsóknar, líkt og í sóknarlýsingum Álftamýrarsóknar í Arnarfirði³ og Sanda- og Hraunssóknar í Dýrafirði.⁴

Jarðmat 1849-1850 um fjöll sem hluta jarðar - fjöll nærfelt gjórsamlega graslaus

Samkvæmt jarðamati 1849-1850 var haldið jarðamatsþing á Auðkúlu í Arnarfirði 23. júlí 1849⁵ og daginn eftir á Söndum í Dýrafirði eða þann 24. júlí 1849.⁶

Í gerðarbók jarðamatsþingsins á Auðkúlu segir að þar hafði verið „*fyrirtekið: ad meta jardir allar á Auðkúluhrepp til verdlags ad rikisdala tali.*“

Í gerðarbókinni segir m.a. eftirfarandi: „*kom þá matsmönnnum, eptir umráð við sýslumann, saman um, ad sú grundvallarregla mundi einna farsælust, ad meta fyrst kosti og lesti jardar hvórrar og síðan ætla á hvórr sanngjarn leigumáli Sje á jörd hvórri, kúgildi hve mórg og hve mikil landskuld, og meta eptir því hvad mikid jörd hvór geti metist; eptir reglum þessum máttu menn hreppsins jardir og vard ending sú á sem hin bókin lógildta skirir frá;*“

Síðar segir: „*Matsmónnum þókti hæfa ad medalhundrad í hrepp þessum, eptir því sem jardir koma nú fyrir og geta virðst eptir landmeigin og sjóabla, er feikilega hlýtur ad hafa hrörnad frá því, er ad fornu hefur verid, mætti ad sannsýni metast á 12 Speciur, því hvervetna er hjer sæbratt og undirlendi nær því ekki, en fjóll nærfelt gjórsamlega graslaus. Yfir þennan hundrada dýrleika ad dalatali eru þó nokkrar metnar og þad eru þessar jardir:*“ Hokinsdalur, Stapadalur, Hrafnabjörg og Lokinhamrar eru á meðal þeirra jarða sem taldar eru upp.

² Sjá einnig grein eftir fyrirvarsmann Kröfur fjármálaráðherra í land á Vestfjörðum - Almenningar skulu vera sem að fornu hafa verið og þjóðlendur nútímans. Bændablaðið, 5. tölublað 11. mars 2021, bls. 32.

Sjá link: <https://www.bbl.is/media/1/bbl15.tbl.2021web.pdf>

³ Ísafjarðar- og Strandasýslur. Sóknarlýsing Vestfjarða. Samband vestfízkra áttahagafélaga (1952), bls. 44-45.

⁴ Ísafjarðar- og Strandasýslur. Sóknarlýsing Vestfjarða. Samband vestfízkra áttahagafélaga (1952), bls. 59.

⁵ Tilvísun Þjóðskjalasafns: A.5.b.3a-d. Tilvísun Þjóðskjalasafns: A.5.b.4a-e.

⁶ Tilvísun Þjóðskjalasafns: A.5.b.5a-d.

Í sömu bókun (Tilvísun: A.5.b.4a–e.) gerðarbókar jarðamatsþingsins á Auðkúlu kemur fram að miður hafi verið metin: „*Enn midur eru þessar metnar*“; Horn í Mosdal, Ós í Arnarfirði, Karlsstaðir, Hrafnseyri og Auðkúla.

Jarðamat árið 1849 mat lesti jarða líkt og þar kemur fram, þar á meðal grasleysi. Fjöll voru metin gjörsamlega graslaus. Matsmenn hefðu ekki farið að meta fjöllin væru þau ekki hluti af eignarlandi jarðanna. Jarðamatið 1849-1850 mat því fjöll sem hluta af jarðamati jarða í Auðkúluhreppi. Sama á viðum jarðir Þingeyrarhrepp, sbr. gerðarbók jarðamatsþings sem haldið var 24. júlí 1849 að Söndum í Dýrafirði. (Sjá tilvísun A.5.b.5a–d.)

Árið 1849 voru fjöllin í Auðkúluhreppi og Þingeyrarhreppi hluti eignarlanda jarða á svæðinu og er svo enn í dag.

Samkvæmt jarðamati 1849-1850 eru fjöllin Skarðanúpur, Laugabólsfjall og Skálarhlíðarfjall metin sem hluti af eignarlöndum jarðanna Laugaból og Kirkjuból í Mosdal og Hokinsdalur en jarðirnar eru allar í fyrrum Auðkúluhreppi, nú Ísafjarðarbæ.

Jónsbók 1281, Landbrigðabálkur, kap. 6: Eigi skylt að ganga á merki á fjöllum er vatnsföll deilast

Í landbrigðabálki Jónsbókar, kap. 6, Um landamerki og lagakaup segir:⁷ „*Eigi er skylt að ganga á merki þar er fjöll þau eru, er vatnföll deilast millum heraða, ok eigi er skylt að ganga úr búfjargangi á fjöll upp, kveða skal þar á merki.*“

Samhljóða texti er í báðum handritum þjóðveldislaganna, Grágásar. Grágás I. Konungsbók. 1852. Text. II. 80-81 og Grágás. II. Staðarhólsbók. 1879. s. 421. Ákvæðið er því fornt, frá fyrstu dögum byggðar á Íslandi eða frá þjóðveldisöld 930-1262. *Falla nú öll vötn til Dýrafjarðar* í Gíslasögu Súrssonar er ein frægasta setning Íslendingasagna. Það að landamerki séu þar sem vötn deilast eða vötnum hallar er ævafornt ákvæði og lifandi í réttarvitund almennings enn í dag og hefur verið um árhrundruð. Svo var einnig á tíma ritunar landamerkjabréfa á annesinu á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar, utan Stapadals og Haukadals 1884-1891 og í Mosdal og Hokinsdal á Langanesi.

Við gerð landamerkjálýsingar Hokinsdals 18. mars 1886 og Skóga í Mosdal í 18. febrúar 1892 hafa bændur nánast örugglega haft í huga nefnda reglu Jónsbókar um að eigi væri skylt að ganga á merki þar er fjöll eru, er vatnföll deilast. Sama á við um landamerkjálýsingar allra jarðanna á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar utan Stapadals og Haukadals en öll landamerkjabréf á svæðinu eru gerði í tíð landamerkjalaga nr. 5/1882, og eru eftirfarandi:

1. Landamerkjabréf Stapadals, dags. 20. júní 1884.
2. Landamerkjabréf Lokinhamra, Svalvoga, Hrafnabjarga og Stapadals⁸, dags. 30. maí 1890.
3. Landamerkjabréf Hafnar, dags. 1. desember 1891.
4. Landamerkjabréf Hrauns og Saura, dags. 20. maí 1886.
5. Landamerkjabréf Saura, ódagsett.
6. Landamerkjabréf Skálarár, dags. 5. desember 1891.
7. Landamerkjabréf Arnarnúps, dags. 1. desember 1889.
8. Landamerkjabréf Sveinseyrar, dags. 20. desember 1891.
9. Landamerkjabréf Haukadals, dags. 3. júlí 1886.

⁷ Sjá útgáfu Jónsbókar frá árinu 1904, blaðsíðu 125.

⁸ Landamerkjum Hrafnabjarga og Stapadals er ekki lýst rétt í þessu bréfi. Þau eru ekki Stapi heldur Bjargáin.

Þessi landamerkjabréf eru skrifuð með sama hætti og landamerkjabréf Skóga frá 17. febrúar 1892. Í engu þeirra er þó minnst á orðið *fjallsbrún* líkt og í Skógabréfinu. Landi á fjöllum og merkjum þar er ekki lýst. Bændur á svæðinu hafa talið það óþarft líkt og bændur í Mosdal í tilfelli Skóga árið 1891 og Hokindals árið 1886. Við gerð landamerkjalýsingar hafa þeir haft í huga þá meira en 600 ára reglu Jónsbókar um að eigi væri skylt að ganga á merki *þar er fjöll eru, er vatnföll deilast millum heraða*. Í elsta landamerkjabréfinu um Stapadals frá 1884 er þessi regla nefnd, en þar segir: *Til fjalla ræður vatnahalli merkjum*. Er það reglan sem gildir til fjalla á umræddum kröfufsvæðum.

Landamerkjabréf skv. landmerkjalögum nr. 5/1882 og skv. lögum nr. 41/1919 um landamerki o.fl.

Grundvallarmunur er á landamerkjabréfum gerðum fyrir og eftir gildistöku núgildandi laga nr. 41/1919 um landamerki o.fl. Öll landamerkjabréf jarða á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar utan Stapadals og Dýrafjarðar eru gerð á 19. öld eða vel fyrir árið 1919. Það elsta er frá árinu 1884 (Stapadalur) og það yngsta frá 20. desember 1891 (Sveinseyri).

Til eru tvo landamerkjabréf Skóga í Mosdal í Auðkúluhreppi í Arnarfirði frá árunum 1892 og 1922. Fyrri landamerkjabréfið er gert í gildistið landamerkjalaga nr. 5/1882 en voru það fyrstu landamerkjalög á Íslandi. Seinna bréfið er gert í tíð núgildandi laga nr. 41/1919 um landamerki o.fl. Á þessum tveim landamerkjabréfum er grundvallarmunur er lítur að lýsingu á mörkum Skóga til fjalla.

Landamerkjabréf Skóga, dagsett 17. febrúar 1892, er merkjum lýst eftirfarandi:

„Landamerkjaskrá fyrir jörðina Skóga í Mosdal í Auðkúluhreppi innan Ísaffarðarsýslu. Að innanverðu frá sjó úr Ósárósi og upp eptir henni í merkjalæk, og þaðan sjónhending í Örnólfsgil í fjallsbrún. Að utanverðu í Hornárós og eptir henni í ytri Krók í miðjum flóa, og þaðan sjónhending í þverlæk í fjallsbrún.“

Landamerkjabréf Skóga, dagsett 18. febrúar 1922, er merkjum lýst eftirfarandi:

„Að austanverðu úr Ósárósi uppeftir ánni til óss Merkjalækjar. Þaðan eftir beinni sjónhendingu í Örnólfsgilsgljúfur á fjallsbrún. Þaðan á fjall upp og út eftir fjallinu eftir því sem vötnum hallar til skógalandis að Þverlæk á brún, þaðan eftir beinni sjónhendingu í dý, sem er á milli bæjanna Horns og Skóga rétt fyrir neðan veginn. Þaðan í svo nefnda Geil við Hornsá í flóanum. Því næst ræður Hornsá merkjum til óss. Eftir sjónhendingunni eru hlaðnar vörður.“

Hér má sjá að í landamerkjabréfi Skóga frá árinu 1922 er mun ítarlegra en bréfið frá 1891 og er þar fjallað land ofan fjallsbrúnar, á Skálarfjalli ofan Örnólfsgils og að mörk jarðarinnar sé „út eftir fjallinu eftir því sem vötnum hallar til skógalandis“.

Í landamerkjabréfi Kirkjubóls frá 31. mars 1922, sem er aðliggjandi jörð að Skógum að sunnanverðu í Mosdal, segir að merki jarðarinnar á sama fjalli sé „út eftir fjallinu sunnanverðu dalsins, þangað sem Örnólfsgil steypist af brún, alt eftir því, sem vötnum hallar til Kirkjubólslands.“ Sömu eigendur beggja jarða, Skóga og Kirkjubóls, undirrita bæði bréfin. Báðar landamerkjalýsingar eru gerðar í tíð núgildandi laga nr. 41/1919 um landamerki o.fl. Báðar marka þær jarðirnar ofan fjallsbrúnar á Skálahlíðarfjalli og kveða á um að landamerkin skuli vera *eftir því sem vötnum hallar* til hvors lands.

Engin breyting varð á stærð jarðarinnar Skóga á árunum 1892-1922 enda það ekki ástæða breyttra landamerkjaskrá jarðarinnar. Breyting varð á lögum um landamerki. Grundvallarmunur er hér hvort merkjum sé lýst í tíð landamerkjalaga nr. 5/1882 eða laga um landamerki o.fl. nr. 41/1919.

Landamerkjälög nr. 5/1882 og frumvarp til nýrra landamerkjälaga 1917.

Landamerkjälög nr. 5/1882 voru fyrstu lög um efnið á Íslandi, eins og áður sagði. Kveða þau á um skyldu landeiganda til að halda við glöggum landamerkjum fyrir jörð sinni og skyldu til að skrásetja nákvæma lýsingu á landamerkum jarðar sinnar, eins og hann veit þau réttust.

Á Alþingi árið 1917 var borið fram frumvarp til landamerkjälaga. Aðalstefna þessa frumvarps var í því fölginn, að öll landamerki skyld af nýju rannsökuð, að landamerkjaskrár skyldu allar af nýju gerðar og að sýslumenn skyld, eftir að þetta hafði farið fram, ótilkvaddir stefna aðiljum fyrir dóm, þeim er eigi urðu á merki sáttir.⁹ Meirhluti landbúnaðarnefndar vildi láta samþykkja frumvarpið óbreytt.

Í nefndarálit meirihluta landbúnaðarnefndar kemur fram eftirfarandi:

„Ýmsar merkjalýsingar eru svo óglöggar, að mikill vafi leikur á, hvar eða hver merkin eru, og sumar gefa ranga hugmynd um, hvað við er átt.“

Fjöldi merkjalýsinga er þannig nú orðin úrelt skjöld, sem lítið eða ekkert sanna þá er á þarf að halda.“

Síðar segir í nefndarálitinu: „*Aðhald og eftirlit framkvæmda er í lögnum falið sýslumönnum; þetta hefir að litlu eða engu haldi komið, vegna fráleitrar aðstöðu og ókunnugleika þeirra.“*

Á meðal helstu breytinga á lögnum frá 17. mars 1882, sem frumvarpið ásamt breytingartillögum við það vill gera, voru meðal annars: „*I. Að allar merkjalýsingar skuli skráðar eða endurskráðar innan ákveðins tíma.“*

Minni hluti landbúnaðarnefndar taldi ekki þurfa að gera nýjar landamerkjaskrár. Varð niðurstaðan að þingið beindi því til landsstjórnarinnar, að hún rannsakaði það fram til næsta reglulega þings hvort nauðsyn væri á endursamningu landamerkjälaga og legði fyrir þingið, ef nauðsyn þætti á, nýtt frumvarp til landamerkjälaga. Niðurstaðan var frumvarp til laga sem varð að lögum nr. 41/1919 um landamerki o.fl. Í því frumvarpi var farinn meðalvegur um merkjalýsingar, sem minnihlutinn landbúnaðarnefndar hneigðist að.¹⁰

Af þessu má sjá að árið 1917 voru komnar fram miklar efasemdir um merkjalýsingar samkvæmt lögum nr. 5/1882. Svo miklar að talið var að; „*Fjöldi merkjalýsinga er þannig nú orðin úrelt skjöld, sem lítið eða ekkert sanna þá er á þarf að halda.“* Lagt var því til í lagafrumvarpi 1917 að öll landamerki skyld að nýju rannsökuð og landamerkjaskrár skyldu allar gerðar af nýju.

Dæmi um merkjalýsingu fyrir árið 1919 eru landamerkjabréf allra fyrrnefndra jarða á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar utan Haukdals og Stapadals. Einnig landamerkjabréf Hokinsdals, Skóga í Mosdal og Kirkjubóls sem er frá 1922. Tvö landamerkjabréf Skóga frá 1892 og 1922 sýna mikinn mun á landamerkjálýsingum fyrir og eftir gildistöku laga 41/1919.

Um lög nr. 41/1919 um landamerki o.fl.

Stjórnvöld hafa aldrei með vísan til laga nr. 41/1919 um landamerki ofl. farið fram á það við eigendur jarða á annesinu milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar utan Stapadals og Haukadals að sett verði landamerki á milli jarðanna, sbr. 1. gr. laganna. Sama á við um eigendur Hokinsdals og Skóga og Laugabóls í

⁹ Sjá frumvarp sem varð að lögum nr. 41/1919. Þingskjal 7. Lagt fyrir Alþingi 1919. Bls. 172-173. Einar Arnórsson. Fylgiskjal, dags. 3. janúar 1919.

¹⁰ Þess má geta að höfundur laganna Einar Arnórsson, þingmaður og lagaprófessor, var einnig höfundur fosslaganna, þar sem einnig var farin meðalvegur á milli andstæðra sjónarmiða.

Mosdal. Landeigendur hafa heldur aldrei verið krafðir af stjórnvöldum um að lýsa landamerkjum til fjalla í löggilta landamerkjabók er stjórnvöld halda og hafa í vörslum sínum. Ástæður fyrir því eru augljósar, engin þörf hefur verið á því og engar deilur hafa verið þar um landamerki. Kröfufusvæði ríkisins á Sléttanesi (annesinu) og á Langanesi eru ekki það sem eldri lög kalla þrætuland.

Sérstaklega er tekið fram í 6. gr. laganna, að jafnskjótt og þau koma til framkvæmda skuli sýslumenn, hver í sínu umdæmi, rannsaka hvort merkjaskrá hafi verið þinglýst. Komi í ljós að svo hafi ekki verið eða samþykki aðila vanti, er tekið fram að sýslumaður skuli bjóða landeiganda að gera merkjaskrá innan ákveðins tíma og láta þinglýsa henni samkvæmt lögunum. Einnig er þar tekið fram í lögunum að sýslumenn og hreppstjórar skuli gefa því gætur að ákvæðum laganna um merkjagerð, merkjaskrár og viðhald merkja sé fylgt. Verði hreppstjóri var við misbrest í þeim efnum skal hann tilkynna það sýslumanni.

Í athugasemdum frumvarps við 6. gr. laganna segir eftirfarandi: *Ef nokkurn reka á að gera að því, að halda glöggum landamerkjum, sýnist ekki hjá því komist að rannsaka, hvaða merkjaskrár hafi þinglýstar verið, og að skylda manna til að bæta úr misfellum, sem í því efni finnast. Síðari málsg. Skyldar bæði sýslumenn og hreppstjóra til að gæta þess sjerastaklega eftirleiðis, að lögunum verði fylgt.*

Hvorki sýslumenn né hreppstjórar hafa sinnt þessari lagaskyldu sinni. Engin merkjagerð, merkjaskrár eða viðhald merkja hefur verið hvorki til fjalla né annars staðar. Það hefur hvorki verið gert vegna landamerkjabréf sem voru gerð fyrir gildistöku núgildandi laga nr. 41/1919 né eftir. Íslenska ríkið hefur því ekki sinnt skyldu sinni samkvæmt þessum lögum frá Alþingi frá setningu þeirra. Ríkið hefur t.d. ekki gert athugasemdir við að í landamerkjabréfum Skóga og Kirkjubóls í Mosdal frá 1922 sé talað um að *eftir því sem vötnum hallar til Skógalandis/Kirkjubólslands* sem merki. Það teljast ekki glögg merki af völdum náttúrunnar, sbr. 1. gr. laga nr. 41/1919.

Sama má segja um framkvæmd laga nr. 6/1986 um afréttarmáefni, fjallskil ofl, a.m.k. hvað varðar svokallaða afréttarskrá. Land kröfufusvæðisins sem hér um ræðir er ekki á afréttarskrá og hefur aldrei verið enda er það hvorki afréttarland né almenningur. Ljóst er að lög nr. 58/1998 um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta er ætlað að ná til afrétta og almenninga, líkt og kemur fram í fyrstu setningu athugasemda í frumvarpi því sem varð að lögum nr. 58/1998, sem er eftirfarandi:

Alla þessa öld og raunar að vissu marki fyrr hafa öðru hvoru risið upp deilur hér á landi um eignarrétt yfir hálendissvæðum landsins eða þeim landsvæðum sem lengst af hafa verið nefnd afréttir og almenningar.

Ríkið getur því ekki byggt kröfugerð sína í land á svæðinu á því að landamerkjalýsing í landamerkjabréfum sé óljós þegar ríkið sjálft ber ábyrgð á framfylgd laga um þau. Landeigendur bera ekki halla af þessari vanrækslu ríkisins á framfylgd laganna og eru landamerki á milli jarða einkaréttarlegt mál á milli aðila og framkvæmd laga um opinbera skráningu þeirra í höndum ríkisins líkt lög nr. 41/1919 um landamerki ofl. kveða á um.

Í 2. gr. segir að landeigandi skuli við gerð landamerkjalýsingar í landamerkjaskrá „sýna hverjum þeim, sem land á til móts við hann, eða fyrirsvarsmanni hans, svo og aðiljum ítaka og hlunninda samkvæmt framanskráðu. Rita skulu þeir samþykki sitt á merkjaskrá, nema þeir telji hana ranga, enda skal þess þá getið, ef einhver þeirra vill eigi samþykkja. Að þessu loknu skal merkjaskrá afhent hreppstjóra ásamt þinglýsingar- og stimpilgjaldi.“ Sýnir þetta að landamerkjalýsing á milli landeigenda er einkaréttarlegt mál á milli landeigenda og er ekki á verksviði Óbyggðanefndar úrskurða um þau.

Þegar Lokinhamarheiðin á milli Lokinhamradals og Haukadals er gengin er farið yfir mörk aðliggjandi jarða, Lokinhamra og Haukadals. Þessum landamerkjum er ekki lýst í landamerkjabréfi. Það þýðir ekki að jarðirnar séu ekki aðliggjandi. Annað dæmi eru landamerki á milli Stapadals og Haukadals, Lokinhamra og Hrauns o.s.frv. Sama á við um mörk annarra jarða á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar.

Í kröfulýsingu ríkisins (k. 5.1, bls. 157) segir að, „þegar landamerkjum er lýst í fjallsbrún, í fjall eða á fjall er almennt litið svo á í kröfugerð að merki jarða séu dregin í fjallsbrúnir, eins og þeim er lýst hér að framan, milli slíkra merkja.“ Í engu landamerkjabréfi nema einu er minnst á fjallsbrún. Það er í landamerkjabréfi Skóga frá 18. febrúar 1892. Nýtt bréf var gert árið 1922 sem markar land ofan fjallsbrúnar eftir því sem vötnum hallar að Skógalandi. Annað bréf frá Kirkjubóli 1922 gerir það sama, líkt og að ofan greinir.

Hugtakið fjallsbrún sem ríkið notar í kröfugerð sinni og á sér enga stoð í landamerkjabréfum sem ekki nota það orð. Gerir það ekki einu sinni í landamerkjabréfi Skóga 1891, þar sem það er notað. Vestfirðir eru mjög fjallent svæði með mjög lítið undirlendi, og segir það sig sjálft að landamerkjabréf tala oft um fjallshlíðar, þar sem landamerki er dregið frá fjöru til fjalls. Lok tilvitnaðar setningar sýnir að ríkið byggir kröfugerð sína á því að geta dregið punkta á milli landamerkja, punkta sem ríkið setur á landamerkjalinur jarðanna og eru frá fjöru til fjalls.

Kröfugerð ríkisins á Langanesi byggir á því að fjallstoppar séu flatir á kröfusvæðinu. Kröfugerðin byggir því á halla fjallstoppa en ekki hæð. Þessi krafa ríkisins byggir í raun eingöngu á því hvernig lega fjallstoppanna er á svæðinu. Hér virðist ríkið vera að beita aðferðarfræði á svæði á Vestfjörðum sem hefur engin tengsl við svæðið og á kannski meira heima inni á miðhálandi Íslands. Með engu móti er hægt að yfirfæra þessa aðferðarfræði á umrætt svæði. Á það í raun við um stóra hluta Vestfjarða.

Áskilnaður og fyrirvari

Áskilinn er réttur til að koma að frekari sjónarmiðum og röksemdum til stuðnings kröfulýsingu þessari á síðari stigum. Þá er áskilinn réttur til að leggja fram ný sönnunargögn, eftir því sem tilefni gefst til. Ennfremur er áskilinn réttur til að leiða fram vitni við aðalmeðferð gerist þess þörf.

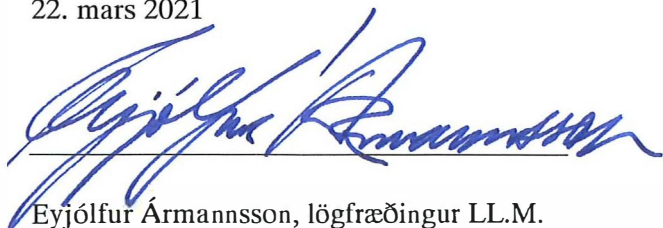
Fyrirvari er gerður við markalínur jarða sem settar eru á kröfulínukort. Þær eru teiknaðar með vísan til reglunnar um að til fjalla ráði vatnahalli merkjum. Byggir hún á Landbrigðabálki Jónsbókar, kap. 6, Um landamerki og lagakaup, þar sem segir: „Eigi er skylt að ganga á merki þar er fjöll þau eru, er vatnföll deilast millum heraða, ok eigi er skylt að ganga úr búfjárgangi á fjöll upp, kveða skal þar á merki.“ Markalínurnar eru ekki settar með vísan til laga nr. 41/1919, sbr. 2. gr. Landamerki á milli aðliggjandi jarða á svæðinu er einkaréttarlegt mál eigenda jarðanna og ekki á sviði Óbyggðanefndar að úrskurða um þau enda hefur nefndin ekki heimild í lögum nr. 58/1998 að kveða á um landamerki á milli eignarlanda jarða í úrskurðum sínum. Einungis mörk þjóðlendna og eignarlanda, sbr. 7. gr.

----- oooo000oooo-----

Fylgiskjöl:

- Sögur og sagnir – Laugaból. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/laugabol/>
- Örnefnaskrá Laugabóls. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.
Sjá link: <https://nafnid.is/ornefnaskra/16614>
- Örnefnaskrá Kirkjubóls í Mosdal. Ágúst Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun.
Sjá link: <https://nafnid.is/ornefnaskra/16613>
- Örnefnaskrá Horns í Mosdal. Guðrún S. Magnúsdóttir skráði. Örnefnastofnun.
Sjá link: <https://nafnid.is/ornefnaskra/16596>
- Örnefnaskrá Mosdals. Guðmundur Jónsson skráði. Örnefnastofnun.
Sjá link: <https://nafnid.is/ornefnaskra/16813>
- Sögur og sagnir – Hokinsdalur. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/hokinsdalur/>
- Sögur og sagnir – Ós. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/os/>
- Sögur og sagnir – Horn. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/horn/>
- Sögur og sagnir – Kirkjuból. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/kirkjubol/>
- Hið íslenska fornritafélag, Jakob Benediktsson gaf út. 1968. Landnáma I,
Sjá einnig: <https://www.snerpa.is/net/snorri/landnama.htm>
- Sigurður Vigfússon. Rannsókn um Vestfirði 1882 – einkannlega í samanburði við Gísla Súrssonar sögu.
Árbók Hins íslenska fornleifafélags, 3. árgangur 1883.
Sjá einnig: <https://timarit.is/page/2046136?iabr=on#page/n31/mode/2up>
- Eyjólfur Ármannsson. Kröfur fjármálaráðherra í land á Vestfjörðum - Almenningar skulu vera sem að fornu hafa verið og þjóðlendur nútímans. Bændablaðið, 5. tölublað 11. mars 2021, bls. 32.
Sjá link: <https://www.bbl.is/media/1/bbl5.tbl.2021web.pdf>

22. mars 2021

Eyjólfur Ármannsson, lögfræðingur LL.M.

**Óbyggðanefnd
Skuggasundi 3
101 Reykjavík**

Reykjavík, 22. mars 2021

KRÖFULÝSING

f.h. eiganda jarðanna Horns, L205347 og Skóga, L140689 í Arnarfirði.

Inngangur:

Málavextir eru þeir að með tilkynningu í Lögbirtingablaðinu, sem birtist 9. október s.l., var skorað á eigendur jarða og annarra landsvæða í Ísafjarðarsýslum, svæði 10B, að lýsa kröfu til eignarréttinda sem þeir teldu sig eiga á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Frestur var veittur til 1. febrúar 2021, en fresturinn var síðar framlengdur til 1. mars s.l., enn síðar til 15. mars s.l. og síðan til dagsins í dag.

Aðild og fyrirvar:

Eigandi jarðanna er:

Skógar og Horn ehf., kt. 700804-2830

Fyrirsvarsmaður eiganda er Friðbjörn Garðarsson hrl.

Kröfugerð:

Aðalkrafa landeiganda er, að Óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt félagsins á landi jarðanna í samræmi við merkjalýsingar þinglýstra landamerkjabréfa Skóga, landamerkjalyýsinga í fasteignamati, landamerkjabréfa aðliggjandi jarða auk sýslu- og sóknarlýsinar, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti:

Frá Ósárósi við sjó (1) og eftir ánni að merkjalæk (2) þaðan beint í Örnólfsgil (3) og þaðan á vatnaskilum á Skálahliðarfalli þangað til vötnum hallar til Langabotns í Geirþjófsfirði (4) þaðan á vatnaskilum móti Langabotni og Krosseyri uns komið er að hornpunkti milli Horns, Hokinsdals og Laugabóls (5) þaðan beint í Lithuvörðu (6) og þaðan beina leið í Hornstjörn (7)

Til vara krefst landeigandi þess að Óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt hans að landi innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fönu og nýju, þ.á.m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði Óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi lögmanns landeigenda.

Málavextir og helstu málsástæður:

Báðar jarðirnar eru fornar þótt ekki sé þeirra getið getið í Landnámu, en allt land jarðanna er innan lands Áns Rauðfeldar, sem keypti land af Erni landnámsmanni milli Langaness og Stapa, samkvæmt túlkun Haraldar Matthíassonar í riti sínu Landið og landnáma.

Beggja jarðanna er getið í máldaga Hrafnseyrarkirkju frá árinu 1363, en kirkjan átti ítök í báðum jörðum.

Þjóðlendukröfur eru m.a. gerðar í hluta jarðarinnar á Skálahlíðarfjalli og fjallinu sem skilur land jarðanna og jarða í Geirþjófsfirði, en samt er skv. kröfulýsingu íslenska ríkisins (**bls. 158**) kröfugerðin byggð á sömu rökum og kröfugerð landeiganda og því undarlegt að kröfurnar skuli ekki vera hinar sömu.

Það er þeim mun undarlegra þegar haft er í huga að íslenska ríkið hefur viðurkennt í verki landamerki aðliggjandi jarða í Geirþjófsfirði. Vandséð er að önnur sjónarmið eigi við í Arnarfirði, en voru ráðandi þegar kröfum var lýst í Geirþjófsfirði.

Þar sem að íslenska ríkið virðist hafa gleymt fyrrgreindum athöfnum sínum hlýtur ólíkur skilningur aðila á hugtakinu fjallsbrún að skýra mismun í kröfugerð aðila. Landeigandi telur að hugtakið fjallsbrún eins og íslenska ríkið virðist túlka það sé algerlega ósamrýmanlegt skilningi landeigenda sem og þorra innfæddra Vestfirðinga.

Íslenska ríkið hefur áður deilt við landeigendur um túlkun á hugtakinu fjallsbrún fyrir Óbyggðanefnd t.a.m. í málinu nr. 3-4/2004 um Kjalarnes og Kjós n.t.t. um landamerki á fjallinu Esju. Um þetta segir í úrskurði nefndarinnar á bls. 151:

...Ljóst er að ágreiningur um þjóðlendumörk á því svæði sem hér er til umfjöllunar snertir einkum það álitaefni hvernig túlka beri hugtakið „fjallsbrún“ sem oft er notað í landamerkjabréfum jarða í kringum Esju. Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að fjallsbrún sé þar sem halli breytist mest á tilteknum stað, t.d. í klettabrún. Af hálfu jarðeigenda er byggt á því að fjallsbrún sé þar sem fjall er hæst eða þar sem vötnum hallar.

...Hér skal þess getið að í svari Gunnlaugs Ingólfssonar, fræðimanns hjá Orðabók Háskóla Íslands, við fyrirspurn óbyggðanefndar um merkingu hugtaksins fjallsbrún kemur fram að af dæmum í seðlasafni Orðabókar Háskólans megi ráða að fjallsbrún geti bæði verið hæsti hluti fjalls eða sá hluti sem hæst ber, séður af tilteknum stað. ...

Með heildstæðu mati á landamerkjabréfum umhverfis Esjuna hafnaði Óbyggðanefnd skilningi íslenska ríkisins á hugtakinu fjallsbrún og þá niðurstöðu þar íslenska ríkið ekki undir dómstóla og hefur því sætt sig við.

Svo háttaði í máli nr. 3-4/2004, að skammt var á milli byggða þótt fjallið skildi á milli auk þess sem sum landamerkjabréf lýsa merkjum nánar en eingöngu með tilvísun í fjallsbrún. Samkvæmt lýsingu landamerkjabréfs jarðarinnar ná landamerki hennar á fjall upp og það sama á við um jarðir í Geirþjófsfirði handan fjallsins.

Í fyrrgreindum úrskurði Óbyggðanefndar auk annarra úrskurða t.d. í máli nr. 2/2005, bls. 120 voru slíkar sambærilegar lýsingar sínu hvoru megin fjallgarðs túlkaðar þannig að jarðir lægu þar saman:

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan er vísað til er landamerkjum milli jarða oftast lýst að vatnaskilum í Smjörfjöllum eða að merki nái að fjallsbrúnn. Í öðrum tilvikum er vísað til upptaka áa sem liggja upp í Smjörfjöllum við sveitarfélagamörk Fljótsdalshéraðs og Vopnafjarðar. ... Í vesturhlíðum Smjörfjalla liggja jarðir í Vopnafjarðarhreppi. Eins og fram kemur í umfjöllun um þær jarðir í máli nr. 3/2005 er þeim, líkt og þeim jörðum sem hér eru til umfjöllunar, lýst upp til fjallanna, gjarnan að vatnaskilum. Af því verður ráðið að jarðir í Vopnafjarðarhreppi og í Jökulsárhlíð liggi saman í Smjörfjöllum.

Íslenska ríkið ákvað að una þessum úrskurði.

Landeigandi telur því að aðstæður allar í málum nr. 3-4/2004 og 2/2005 séu öldungis sambærilegar við þær aðstæður sem uppi eru í því máli sem hér er til úrlausnar og á bággt með að skilja kröfur íslenska ríkisins með hliðsjón af fyrri úrskurðum Óbyggðanefndar og fyrri afstöðu ríkisins til þeirra.

Gagnstætt því sem haldið er fram í kröfulýsingu íslenska ríkisins eru ekki heimildir um annað en að jörðin hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan landmerkja hennar hafa eigendur farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt að engu undanskildu. Engin gögn benda til annars en að land, jarðarinnar hafi alla tíð verið undirorpið beinum eignarrétti.

Landeigandi leggur áherslu á að þegar Óbyggðanefnd metur hvort um fullkominn eignarrétt sé að ræða á svæðinu verði að líta til þeirra atvika er varða núverandi eigendur og forvera þeirra, sem styðja tilkall þeirra til beinna eignarrétta innan ummerkja jarðarinnar.

Landeigandi telur ljóst að land jarðarinnar eins og því er lýst hafi verið innan landnámssvæða og mótmæla því að óljósar lýsingar Landnámu verði til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi innan landamerkja jarðarinnar verði dregin í efa.

Landeigandi vísar til þess að frá öndverðu hafa lög kveðið á um merkjagerð í það minnsta þegar aðilaskipti urðu að jörðum. Í 2. kapítula landsbrigðapáttar Grágásar segir:

Ef maður ræður að selja öðrum manni land sitt við verði, og skulu þeir kveða á merki með sér of land og skóga og engjar og reka og veiðar og afréttu ef eru, og allra auðæfa þeirra er því landi eigu að fylgja, er selt er, í annarra manna lönd, og svo ef aðrir menn eigu í það land auðæfi. Síðan skulu þeir kaupandi og seljandi nefna sér votta að því að hann kaupir land það lagakaupi og lýritar, og hann handsalar honum land til þeirra merkja

Í 3. kapítula landsbrigðapáttar segir um merkjagöngu:

Menn eigu og að kveða á merkjagöngu með sér fyrir veturnætur hinar næstu eftir kaup þeirra, og skal vera til gengið, enda skulu þeir orð gera þeim mönnum öllum, er lönd eigu við, sjö nóttum fyrir. ... Eigi er skylt að ganga á merki þar er fjöll þau eru er vatnföll deilast á millum héraða, og eigi er skylt að ganga úr búffárgangi á fjöll upp. Kveða skal þar á merki. ...

Sambærilegt ákvæði er í 6. kapítula landsbrigðabálks Jónsbókar, en eftir lögtöku hennar var bréfun landakaupa lögskyld. Merkjalýsingar er þó sárasjaldan að finna í kaupbréfum þeim sem varðveist hafa. Merkjagangan, sem fram fór eftir kaup, hélt þannig gildi sínu og heimildir um merki jarða þannig aðeins varðveitt í munnlegri geymd.

Það var fyrst við setningu landamerkjalaga árið 1882 með lögum nr. 5/1882 og síðar árið 1919 með lögum nr. 41/1919, að stjórnvöld höfðu frumkvæði að því að gengið væri frá landamerkjum, þau skráð og leyst úr ágreiningi um þau ef hann væri uppi. Því er staðan sú í miklum fjölda tilfella, að elstu upplýsingar um landamerki jarða verða ekki til fyrr en í kjölfar landamerkjalaga. Landeigendur byggja kröfur sínar á eignarheimildum sem grundvöll sinn eiga í fyrrgreindum lögum. Kröfur ríkisins kom landeiganda þannig á óvart þar sem hann hefur athugasemdalaus og þinglýsta eignarheimild fyrir landi sínu.

Þegar haft er í huga, að samkvæmt landamerkjalögum er opinberum aðilum falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa séu réttar samkvæmt formi sínu og efni styður það þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdalausri landamerkjalýsingu jarðar verður ekki hnekkð nema óyggjandi sönnunargögn liggi því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landi jarðarinnar hvílir þannig á íslenska ríkinu.

Landeigandi telur að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda hans án þess að skilyrði 72. gr. stjórnarskrárinnar séu uppfyllt og beri þegar af þeirri ástæðu að hafna kröfu ríkisins. Sambærilegt eignarréttarákvæði er einnig að finna í 1. gr. 1. viðauka laga nr. 62/1994 um Mannréttindasáttmála Evrópu. Telur landeigandi að eignarréttur hans njóti verndar þessara grundvallarlaga.

Málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd lýtur ákvæðum stjórnsýslulaga nr. 37/1993. Með hliðsjón af meðalhófsreglu þeirri sem lögfest er í 12. gr. laganna er óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á landeigendur að þeim sé ómögulegt að mæta þeim. Sem dæmi um slíkar óhóflegar sönnunarkröfur má nefna að landeiganda sé gert að sanna eignatöku að fornu innan merkja sinnar jarðar, og rekja framsal þeirra eignarréttinda óskertra fram á okkar daga. Slíkum kröfum er ekki hægt að fullnægja með skjallægum sönnunargögnum. Eins og að framan var rakið eru landamerkjabréf oftast eina gagnið sem landeigendur hafa undir höndum, sem sannar beinan eignarrétt þeirra.

Landeigandi heldur því og fram að eftir að ríkisvald stofnaðist hér á landi hafi handhafar þess margsinnis bæði beint og óbeint viðurkennt fullkominn eignarrétt þeirra innan lýstra merkja. Landeigandi telur ennfremur að hafi ríkisvaldið einhvern tíma getað haft uppi véfengingarkröfu á hendur landeigendum, þá sé ljóst að slík krafa er fyrir löngu fallin úr gildi fyrir tómlæti eða fyrningu handhafa ríkisvaldsins. Landeigendur minna á að heimildarskjölum þeirra fyrir jörðinni hefur verið þinglýst athugasemdalaust.

Landeigandi hefur þess vegna í gegnum tíðina haft réttmætar ástæður til að ætla að land jarðarinnar væri undirorpið fullkomnum eignarrétti þeirra og hafa aðgerðir ríkisins fram til þessa aðeins styrkt hann í þeirri trú.

Til vara byggir landeigandi kröfu sína á því að þeir hafi hefðað landið enda byggt það og nýtt langt umfram tilskilinn hefðartíma.

Helstu lagarök:

Vísað er til meginreglna í eignarrétti og stjórnarskrár, einkum 72. gr. hennar

Vísað er til jafnræðisreglu stjórnarskrárinnar

Vísað er til málsmeðferðar og sönnunarreglna einkamálalaga nr. 91/1991

Vísað er til landamerkjalaga nr. 41/1919 auk eldri laga um landamerki.

Vísað er til laga um hefð nr. 46/1905 og þinglýsingarlaga nr. 39/1978

Vísað er til þjóðminjalaga nr. 52/1969.

Vísað er til laga um skráningu og mat fasteigna nr. 6/2001 auk eldri laga um sama efni

Vísað er til stjórnsýslulaga nr. 37/1993, einkum ákvæða laganna um rannsóknarreglu, jafnræðisreglu, álitsumleitan og meðalhófsreglu.

Vísað er til laga um afréttarmálefni og fjallskil nr. 6/1986

Vísað er til laga nr. 64/1994 auk reglugerða með stoð í þeim

Vísað er til þjóðlendulaga nr. 58/1998

Vísað er til laga nr. 62/1994 um Mannréttindasáttmála Evrópu.

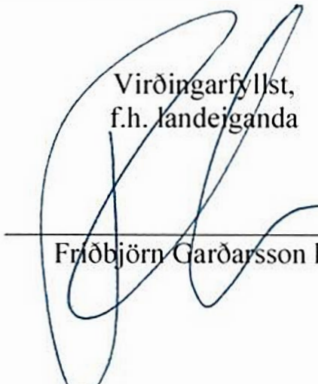
Vísað er til Mannréttindasáttmála Sameinuðu Þjóðanna.

Um málskostnað landeigenda vísast til 17. gr. laga nr. 58/1998 og 129., 130. og 131. gr. laga nr. 91/1991.

Áskilnaður:

Landeigandi áskilur sér rétt til að koma fram með nýjar kröfur, málsástæður, lagarök og gögn fyrir Öbyggðanefnd á síðari stigum, einkum þó ef greinargerð ríkisins gefur tilefni til.

Virðingarfyllst,
f.h. landeiganda

Friðbjörn Garðarsson hrl.

Fylgiskjöl:

1. Kort með landamerkjum jarðarinnar
2. Fasteignayfirlit
3. Lögmannsumboð

KRÖFULÝSING

til óbyggðanefndar

Jörð/landsvæði:

Kirkjuból í Mosdal við Arnarfjörð

Kröfuna gerir/gera:

- Þorbjörn Pétursson, kennitala 140453-5799

Fyrirsva:

Eyjólfur Ármannsson, lögfræðingur LL.M.

Kröfugerð:

- Afmörkun jarðarinnar í heild, kröfugerð og kröfulína sem skarast
 - *Afmörkun jarðarinnar í heild.*

Landamerkjabréf Kirkjubóls, dagsett 31. mars 1922, lýsir merkjum eftirfarandi:

Landamerkjaskrá fyrir jörðinni Kirkjuból í Auðkúluhreppi í V. Ísafj.sýslu.

Landamerki jarðarinnar Kirkjuból í Auðkúluhreppi eru þessi:

Að norðanverðu: eftir beinni sjónhendingu úr Brunnalækjarósi í Hrafnagjótu. Þaðan austur eftir Flatafjalli austur á Dynjandiheiði kringum botninn á Kirkjubólsdal og út eftir fjallinu sunnanverðu dalsins, þangað sem Örnólfsgil steypist af brún, alt eftir því, sem vötnum hallar til Kirkjubólslands. Úr Örnólfsglju [svo] fram á brún eftir beinni sjónhendingu í ós Merkjalækjar. Því næst ræður áin merkjum til sjávar. Eftir sjónhendingunum eru hlaðnar vörður.

Kirkjubóli 31 mars 1922

Til fjalla ræður vatnahalli merkjum, líkt og verið hefur um árhundruð.

Land Kirkjubóls á Skálahlíðarfjalli sem markast, líkt og segir í landamerkjabréfi, *að utan* frá brún Örnólfsgils inn eftir fjallinu eftir því sem vötnum hallar til Kirkjubólslands. Í landamerkjabréfi orðast það eftirfarandi: „*út eftir [Skálahlíðar]fjallinu sunnanverðu [Kirkjubóls]dalsins, þangað sem Örnólfsgil steypist af brún, alt eftir því, sem vötnum hallar til Kirkjubólslands.*“

Land Kirkjubóls til fjalla er órjúfanlegur hluti jarðarinnar og markast af landi aðliggjandi jarða. Ræður þar vatnahalli merkjum. Landamerki Kirkjubóls og aðliggjandi jarða eru einkaréttarleg mál á milli eigenda og ekki á verksviði Óbyggðanefndar að kveða þar á um eignarmörk.

Til sjávar nær jörðin til netlaga, sem ná 115 metra frá stórstraumsfjöruborði jarðarinnar.

- *Kröfugerð og afmörkun þess svæðis sem skarast við kröfur íslenska ríkisins.*

- *Skálahlíðarfjall*

Aðallega:

Er þess krafist að kröfum ríkisins verði hafnað.

Er gerð krafa um beinan eignarrétt Kirkjubóls á Skálahlíðarfjalli sem markast *að utan* frá brún Örnólfsgröf inn eftir fjallinu eftir því sem vötnum hallar til Kirkjubólslands.

Landið er órjúfanlegur hluti Kirkjubóls. Kröfulínan á fjallinu markast af landi Skóga og landi Krosseyrar og/eða Langabotns í Barðastrandarsýslu. Landamerki Kirkjubóls og aðliggjandi jarða eru einkaréttarlegt mál eigenda og ekki á verkswiði Óbyggðanefndar að kveða þar á um eignarmörk.

Til vara:

Er þess krafist að ofangreint land sem lýst er í aðalkröfu sé viðurkennd sem afréttareign.

Krafist er málskostnaðar með vísan til kostnaðar og framlagðrar tímaskráningarskýrslu, þar sem tekið er tillit virðisaukaskatts.

Heimildir:

1. Landamerkjabréf Kirkjubóls, dagsett 31. mars 1922.
2. Landamerkjabréf Skóga, dagsett 18. febrúar 1922.
3. Landamerkjabréf Skóga, dagsett 17. febrúar 1892.
4. Landamerkjabréf Hokinsdals, dagsett 18. mars 1886.
5. Jarðabók 1849-1850.

Málsástæður og lagarök fyrir kröfum jarðeiganda:

Ríkið lýsir kröfu í hluta jarðarinnar Kirkjuból í kröfulýsingu sinni frá 15. september 2020. Um er að ræða kröfusvæðið „*Skarðanúpur, Laugabólshjall og Skálahlíðarfjall*“. Landsvæðið sem ríkið lýsir þjóðlendukröfu sinni í er hluti eignarlands jarðarinnar, sbr. 2. gr. jarðalaga nr. 81/2004. Kröfusvæðið er því ekki utan eignarlands Kirkjubóls og fellur því ekki undir skilgreiningu á hugtakinu þjóðlenda, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur eiganda Kirkjubóls byggja á því að eignarhald á landi á svæðinu sem ríkið gerir kröfur í verði óbreytt og með þeim hætti sem verið hefur um aldir.

Eigandi Kirkjubóls hefur ávallt litið svo á að *Skálahlíðarfjall* væri órjúfanlegur hluti jarðarinnar. Ekkert í landamerkjalyýsingu landamerkjabréfa Kirkjubóls og aðliggjandi jarða gefur vísbendingu um að fjallið tilheyri ekki Kirkjubóli sem eignarland, sbr. kröfugerð og kröfulínan á korti. Eignarland Kirkjubóls á *Skálahlíðarfjalli* takmarkast af landi Skógum og af landi Langabotns í Barðastrandarsýslu.

Ríkið segir í kröfulýsingu sinni að við skilgreiningu á þjóðlendumörkum sé einkum litið til heimilda um landnám, jarðir og jarðarmörk, ritaðar heimildir, landfræðilegar aðstæður. Vestfirðir eru mjög fjalllent

svæði með mjög lítið undirlendi og segir það sig sjálft að landmerkjabréf tala oft um fjallshlíðar, þar sem landamerki eru dregin frá fjöru til fjalls.

Kröfulýsing ríkisins byggist á fjórum atriðum; hugtakinu fjallsbrún sem hvergi kemur fram í landamerkjabréfum, hæð (vætanlega yfir sjávarmáli), og því að land sé gróðursnautt og líklega lítt nytjað. Enginn rök eru færð fyrir því að landið sé gróðursnautt eða lítt nytjað, eða að fjallsbrún eins og ríkið skilgreinir hana í kröfulýsingu eigi við á kröfulínunni. Í nokkrum kröfulýsingum er þjóðlendukrafa afmörkuð með hæðarlínu. Oft er fjallsbrún, frambrún fjall ekki með skörp skil í hæðarlínum, s.s. fram brún kletta eða önnur skýrs skil. Ríkið getur ekki byggt þjóðlendu-kröfulínur sínar á landslagi, fjallsbrúnum, sem oft eru óljósar, og hæðarlínum og því að land ofan á fjalli sé flatt. Þetta eru því allt atriði sem ekki er hægt að byggja landamerki á, sbr. 1. gr. laga nr. 41/1919.

Kröfugerð landeiganda byggir á landamerkjabréfum Kirkjubóls frá 1922

Kröfugerð landeiganda byggir á landamerkjabréfi Kirkjubóls, dagsettu 31. mars 1922, og lýst er að ofan. Hún er skýr um afmörkun Kirkjubóls á Skálahlíðarfjalli. Kröfugerðin er í samræmi við landamerkjalyýsingu Skóga, dagsett 18. febrúar 1922, sem þar sem segir eftirfarandi:

„Landamerki jarðarinnar Skógar í Auðkúluhreppi eru þessi:

Að austanverðu úr Ósárósi uppeftir ánni til óss Merkjalækjar. Þaðan eftir beinni sjónhendingu í Örnólfsgilsgljúfur á fjallsbrún. Þaðan á fjall [Skálahlíðarfjall] upp og út eftir fjallinu eftir því sem vötnum hallar til skógalands að Þverlæk á brún, þaðan eftir beinni sjónhendingu í dý, sem er á milli bæjanna Horns og Skóga rétt fyrir neðan veginn. Þaðan í svo nefnda Geil við Hornsá í flóanum. Því næst ræður Hornsá merkjum til óss. Eftir sjónhendingunni eru hlaðnar vörður.“

Bæði í landmerkjalýsingu Kirkjubóls og Skóga er fjallað landið á Skálartfjalli ofan Örnólfsfgils og að mörk jarðanna sé eftir fjallinu eftir því sem vötnum hallar annars vegar til Kirkjubólslands og hins vegar til Skógalands. Fjallið sem hér er átt við er Skálahlíðarfjall. Kröfugerðin er því í samræmi við landamerkjalyýsingu beggja aðliggjandi jarða í Mosdal.

Bæði landamerkjalyýsing Kirkjubóls og Skóga er frá árinu 1922 og því gerð í tíð núgildandi laga nr. 41/1919 um landamerki o.fl. Báðar lýsingarnar fjalla um að mörk jarðanna á Skálahlíðarfjalli skuli vera eftir því sem vötnum hallar til hvors lands eins og áður sagði. Augljóst er að hér er átt við land uppi á fjallinu.

Sjá einnig umfjöllun að neðan: Landamerkjabréf skv. lögum nr. 5/1882 og skv. lögum nr. 41/1919.

Um kröfulínu á kröfulínukorti og í kröfugerð

Kröfulýsing ríkisins í Skálahlíðarfjall samkvæmt kröfulínu á kröfulínukortum 7 og 8 og vinnukorti er mun hærra til fjalla en lýst er í hinni skriflegu kröfulýsingu ríkisins sem er dagsett 15. september 2020. Kröfugerð ríkisins er eftirfarandi (sjá bls. 184 í kröfulýsingu ríkisins)

Af hálfu íslenska ríkisins er þess krafist að landsvæði sem nefnt er Skarðsnúpur, Laugabólsfjall og Skálahlíðarfjall sé þjóðlenda innan eftirfarandi þjóðlendu-kröfulínu:

Upphafspunktur er í Skarðsgjótu, sem ræður merkjum Hokinsdals og Laugabóls. (1). Þaðan sjónhending í fjallsbrún og eftir fjallsbrún Skarðanúps í þverlæk á fjallsbrún Laugabólsfjalls, sem ræður merkjum Horns og Laugabóls (2). Þaðan áfram eftir fjallsbrún þangað sem Örnólfsgil steypist af brún á Skálahlíðarfjalli, en Örnólfsgil ræður merkjum milli Skóga og Kirkjubóls (3). Þaðan í línu eftir því sem vötnum hallar milli Skóga og Kirkjubóls, eftir Skálahlíðarfjalli, að sveitarfélagamörkum Ísafjarðarbæjar og Vesturbyggðar (4). Þaðan eftir sveitarfélagamörkum í fjallsbrún í Hokinsdal (5). Þaðan ráða fjallsbrúnir í upphafspunkt.

Á nefndum kortum sést að Örnólfsfjall er ekki innan kröfulínu ríkisins, en Örnólfsfjall er ofan Örnólfsfjalls. Í kröfugerð ríkisins segir m.a. hins vegar eftirfarandi: *Þaðan áfram eftir fjallsbrún þangað sem Örnólfsgil steypist af brún á Skálahlíðarfjalli.* Örnólfsgil steypist fram af brún Örnólfsfjalls. Skálahlíðarfjall er ofan Örnólfsfjalls. Sjá má á kortum 7 og 8 nafnið „Örnólfsfjall“ skrifað vel ofan kröfulínu ríkisins. Ekki verður því vitað hvaða kröfulínu ríkið er hér að draga þegar það talar um fjallsbrún þangað sem Örnólfsgil steypist af brún á Skálahlíðarfjalli. Ljóst er að innra ósamræmi er í texta kröfugerðar og textinn samrýmist ekki kröfulinum á kröfulínukortum. Kröfulínur á kortunum eru eftir ákveðnum hæðarlínum sem hafa lítið að gera með fjallsbrúnir.

Í ofangreindri kröfugerð segir einnig eftirfarandi: *Þaðan í línu eftir því sem vötnum hallar milli Skóga og Kirkjubóls, eftir Skálahlíðarfjalli, að sveitarfélagamörkum Ísafjarðarbæjar og Vesturbyggðar (4).* Þessi kröfulína „eftir því sem vötnum hallar milli Skóga og Kirkjubóls, eftir Skálahlíðarfjalli“ er landamerkjalinna á milli lands Kirkjubóls og Skóga samkvæmt landamerkjabréfum jarðanna sem bæði eru frá árinu 1922. Þessi kröfulína er dregin eftir miðju Skálahlíðarfjalli og miðju Örnólfsfjalli að Örnólfsgili. Kröfulína verður hvorki dregin eftir ákveðinni hæðarlínu sem snýr að Kirkjubólsdal eða fjallsbrún sem snýr að sama dal með línu sem dregin er „eftir því sem vötnum hallar milli Skóga og Kirkjubóls, eftir Skálahlíðarfjalli“. Kröfugerð ríkisins er því hér ónothæf og bera að vísa kröfum ríkisins frá eða hafna.

Um sveitarfélagamörk á kröfulínukorti

Landamerkjalinna Kirkjubóls á innanverðu Skálahlíðarfjalli markast ekki af sveitarfélagamörkum Ísafjarðarbæjar og Vesturbyggðar heldur eftir því sem fjöllum hallar til Kirkjubólsslands. Orðlag landamerkjabréf Kirkjubóls er skýrt og kommuþing vísar til allra fjallanna talin eru upp á undan orðunum „ , alt eftir því, sem vötnum hallar til Kirkjubólsslands.“ Texti landamerkjabréfsins er eftirfarandi: *Að norðanverðu: eftir beinni sjónhendingu úr Brunnalækjarósi í Hrafnagjótu. Þaðan austur eftir Flatafjalli austur á Dynjandiheiði kringum botninn á Kirkjubólssdal og út eftir fjallinu sunnanverðu dalsins, þangað sem Örnólfsgil steypist af brún, alt eftir því, sem vötnum hallar til Kirkjubólsslands.*

Sveitarfélagamörk Ísafjarðarbæjar og Vesturbyggðar eru ekki eftir vatnaskilum eða fjallsbrún. Engar upplýsingar eru veittar í kröfulýsingu ríkisins um mörk þessara sveitarfélaga. Í 4. gr. sveitarstjórnarlaga um staðarmörk sveitarfélaga segir: *Sveitarfélög hafa ákveðin staðarmörk sem ráðast af útmerkjum þeirra fasteigna, þ.m.t. þjóðlendna, sem innan þeirra liggja.* Jörðin Hokinsdalur nær mun innar en sveitarfélagamörkin eru staðsett á kröfulínukortum 7 og 8 og vinnukorti. Hokinsdalur markast að innanverðu af landi Krosseyrar.

Landamerkjabréf Krosseyrar er dags. 29. maí 1884 þar sem merkjum er lýst:

Landamerki jarðarinnar Krosseyri í Suðurfjarðarhrepp og Barðastrandasýslu eru: að innanverðu svokallað Stapagil, að utanverðu Djúpeyrará, að öðru leiti ræður fjallsbrún sem vötnum hallar til Geirþjófsfjarðar og sjór.

Hokinsdalur markast samkvæmt landamerkjabréfi Krosseyrar að innan af Djúpeyrará. Á vinnukort sést að Djúpeyrargil, sem Djúpeyrará rennur eftir er mun innar en sveitarfélagamörk Ísafjarðarbæjar og Vesturbyggðar. Ljóst er að sveitarfélagamörk á kortum eru ekki í samræmi við land Hokisdals og 4. gr. sveitarfélagalaga.

Sveitarfélagamörk Ísafjarðarbæjar og Vesturbyggðar áður en hún sveigir hornrétt (90°) til suðvesturs fer utan Djúpeyrargils byggir á landamerkjum, sbr. 4. gr. sveitarstjórnarlaga nr. 138/2011. Þessi landamerki byggja reglunni „Til fjalla ræður vatnahalli merkjum“ hefur verið notuð um landamerki til fjalla í árhundruð. Kveðið er á um Landbrigðabálki Jónsbókar, kap. 6, og er hún lifandi í réttarvitund almennings.

Þegar sveitarfélagamörk Ísafjarðarbæjar og Vesturbyggðar sveigir hornrétt (90°) til suðvesturs fer kröfulína ríkisins á ská í punkt 5. Ekki er vitað á hvaða rökum það byggir en í kröfugerð ríkisins segir „*Þaðan eftir sveitarfélagamörkum í fjallsbrún í Hokinsdal (5).*“ Augljóst er að sveitarfélagamörkin ná ekki að punkti 5. Hvað orðin „fjallsbrún í Hokinsdal“ þýðir en líkt að hér sé átt við fjallsbrún Laugabólsfjalls og Skarðanúps. Staðreyndin er h.v. að fjallsbrúnir í Hokinsdal eru litlar eða mjög ávallar en landslag dalsins er mjög „óvestfirskt“ hvað það varðar, sérstaklega sunnan til. Einnig sjást ekki til sjávar frá Hokinsdalsbýlinu, sem er venjulegt. Af þessum ástæðum ber að hafna kröfum ríkisins.

Um gróður og nytjar

Ríkið segir kröfuvæðið „*Skarðanúpur, Laugabólsfjall og Skálahlíðarfjall*“ sé gróðursnautt og líklega lítt nytjað. Hér er um ágiskun að ræða án raka. Hvorki er vísað til gróðurrannsóknar né heimilda um gróður og nytjar í kröfulýsingu ríkisins.

Þegar gengið er upp Örnólfsgil og farið til vinstri er komið að Löngutóarhaus en Löngutó er í Skálahlíð og nær að öðru gili þar sem Löngutóarfoss fellur ofan af Skálahlíðarfjalli. Nafnið bendir til hvanntekju í tónni.

Beitarland á Örnólfsfjalli og Skálahlíðarfjalli er gott. Ágætis beit þar fram um og koma fin lömb þar af fjalli að hausti. Landið er mikilvægur hluti eignarlands Kirkjubóls og hefur verið svo um aldir.

Landnáma – Um landnám Langaness

Kirkjuból í Mosdal er í landnámi Arnars er nam Arnarfjörð. Hann seldi Áni rauðfeld lönd öll milli Langaness og Stapa.

Í Landnámu segir í 47. Kafla um landnám hluta Arnarfjörðar, þar á meðal Langaness, eftirfarandi:¹

Örn hét maður ágætur; hann var frændi Geirmundar heljarskinns; hann fór af Rogalandi fyrir ofríki Haralds konungs. Hann nam land í Arnarfirði svo vítt sem hann vildi; hann sat um veturinn á Tjaldanesi, því að þar gekk eigi sól af um skammdagi.

¹ Hið íslenska fornritafélag, Jakob Benediktsson gaf út. 1968. Landnáma I, bls. 178: S 137, H 109. Sjá einnig: <https://www.snerpa.is/net/snorri/landnama.htm>

Örn spurði til Hámundar heljarskinns frænda síns norður í Eyjafirði, og fýstist hann þangað; því seldi hann Áni rauðfeld lönd öll milli Langaness og Stapa. Ánn gerði bú á Eyri; þar þótti Grélöðu hunangsilmur úr grasi.

Geirþjófur Valþjófsson nam land í Arnarfirði, Fossfjörð, Reykjarfjörð, Trostansfjörð, Geirþjófsfjörð, og bjó í Geirþjófsfirði; hann átti Valgerði, dóttur Úlfs hins skjálga.

Landnám Arnars markast að utan af landnámi Eiríks er nam Dýrafjörð og Sléttanes til Stapa og Háls en ytra í Dýrafirði. Landnám Arnars að innan markast af landnámi Geirþjófs Valþjófssonar er nam Suðurfirði Arnarfjarðar, Fossfjörð, Reykjarfjörð, Trostansfjörð og Geirþjófsfjörð, þar sem hann bjó.

Tjaldanes, þar sem Örn landsnámsmaður sat um fyrsta veturinn, skagar út í fjörðinn á norðanverðri Arnarfjarðarströnd til móts við Langanes, sem skiptir firðinum í Suðurfirði til suðurs og að norðan innar í Borgarfjörð og Dynjandisvog. Mjög góð fjarðarsýn er frá Tjaldanesi, inn fjörðinn til Dynjanda og út fjörðinn. Örn seldi Áni rauðfeld lönd öll milli Langaness og Stapa. Suðurströnd Langaness, Suðurfjarðamegin í Arnarfirði, nær að Geirþjófsfirði og markast líklega af eyrinni Krosseyri.

Almenningar skulu vera sem að fornu hafa verið

Í Landlegubálki Jónsbókar frá 1282, kap. 52, segir að svo skulu almenningar vera sem að fornu hafa verið.²

Almenningar eru ekki á kröfuvæðinu „*Skarðanúpur, Laugabólsfjall og Skálahlíðarfjall*“ eða annars staðar á landi jarða í Mosdal eða á Langanesi, og hafa ekki verið að fornu eða nýju.

Mosdalur og Hokinsdalur eru í Hrafnseyrarsókn í Arnarfirði. Ekki liggja fyrir upplýsingar um Mosdal og Hokinsdal í sóknarlýsingu Hrafnseyrarsóknar, líkt og í sóknarlýsingum Álftamýrarsóknar í Arnarfirði³ og Sanda- og Hraunssóknar í Dýrafirði.⁴

Jarðmat 1849-1850 um fjöll sem hluta jarðar - fjöll nærfelt gjórsamlega graslaus

Samkvæmt jarðamati 1849-1850 var haldið jarðamatsþing á Auðkúlu í Arnarfirði 23. júlí 1849⁵ og daginn eftir á Söndum í Dýrafirði eða þann 24. júlí 1849.⁶

Í gerðarbók jarðamatsþingsins á Auðkúlu segir að þar hafði verið „*fyrirtekið: ad meta jardir allar á Auðkúluhrepp til verdlags ad rikisdala tali.*“

Í gerðarbókinni segir m.a. eftirfarandi: “*kom þá matsmönnunum, eptir umráð við sýslumann, saman um, ad sú grundvallarregla mundi einna farsælust, ad meta fyrst kosti og lesti jardar hvórrar og síðan ætla á hvórr sanngjarn leigumáli Sje á jörd hvórri, kúgildi hve mórg og hve mikil landskuld, og meta eptir því hvad mikid jörd hvór geti metist; eptir reglum þessum máttu menn hreppsins jardir og vard endíng sú á sem hin bókin lógildta skírir frá;*“

² Sjá einnig grein eftir fyrirvarsmann Kröfur fjármálaráðherra í land á Vestfjörðum - Almenningar skulu vera sem að fornu hafa verið og þjóðlendur nútímans. Bændablaðið, 5. tölublað 11. mars 2021, bls. 32.

Sjá link: <https://www.bbl.is/media/1/bbl5.tbl.2021web.pdf>

³ Ísafjarðar- og Strandasýslur. Sóknarlýsing Vestfjarða. Samband vestfizkra áttahagafélaga (1952), bls. 44-45.

⁴ Ísafjarðar- og Strandasýslur. Sóknarlýsing Vestfjarða. Samband vestfizkra áttahagafélaga (1952), bls. 59.

⁵ Tilvísun Þjóðskjalasafns: A.5.b.3a-d. Tilvísun Þjóðskjalasafns: A.5.b.4a-e.

⁶ Tilvísun Þjóðskjalasafns: A.5.b.5a-d.

Síðar segir: „*Matsmónnum þókti hæfa að medalhundrað í hrepp þessum, eptir því sem jarðir koma nú fyrir og geta virst eptir landmeigin og sjóabla, er feikilega hlýtur að hafa hrörnad frá því, er að fornu hefur verið, mætti að sannsýni metast á 12 Specíur, því hvervetna er hjer sæbratt og undirlendi nær því ekki, en fjóll nærfelt gjórsamlega graslaus. Yfir þennan hundrada dýrleika að dalatali eru þó nokkrar metnar og þad eru þessar jarðir.” Hokinsdalur, Stapadalur, Hrafnabjörg og Lokinhamrar eru á meðal þeirra jarða sem taldar eru upp.*

Í sömu bókun (Tilvísun: A.5.b.4a–e.) gerðarbókar jarðamatsþingsins á Auðkúlu kemur fram að miður hafi verið metin: „*Enn miður eru þessar metnar*”; Horn í Mosdal, Ós í Arnarfirði, Karlsstaðir, Hrafnseyri og Auðkúla.

Jarðamat árið 1849 mat lesti jarða líkt og þar kemur fram, þar á meðal grasleysi. Fjöll voru metin gjórsamlega graslaus. Matsmenn hefðu ekki farið að meta fjöllin væru þau ekki hluti af eignarlandi jarðanna. Jarðamatið 1849–1850 mat því fjöll sem hluta af jarðamati jarða í Auðkúluhreppi. Sama á viðum jarðir Þingeyrarhrepp, sbr. gerðarbók jarðamatsþings sem haldið var 24. júlí 1849 að Söndum í Dýrafirði. (Sjá tilvísun A.5.b.5a–d.)

Árið 1849 voru fjöllin í Auðkúluhreppi og Þingeyrarhreppi hluti eignarlanda jarða á svæðinu og er svo enn í dag.

Samkvæmt jarðamati 1849–1850 eru fjöllin Skarðanúpur, Laugabólsfjall og Skálarhlíðarfjall metin sem hluti af eignarlöndum jarðanna Laugaból og Kirkjuból í Mosdal og Hokinsdalur en jarðirnar eru allar í fyrrum Auðkúluhreppi, nú Ísafjarðarbæ.

Jónsbók 1281, Landbrigðabálkur, kap. 6: Eigi skylt að ganga á merki á fjöllum er vatnsföll deilast

Í landbrigðabálki Jónsbókar, kap. 6, Um landamerki og lagakaup segir:⁷ „*Eigi er skylt að ganga á merki þar er fjöll þau eru, er vatnföll deilast millum heraða, ok eigi er skylt að ganga úr búffjargangi á fjöll upp, kveða skal þar á merki.*”

Samhljóða texti er í báðum handritum þjóðveldislaganna, Grágásar. Grágás I. Konungsbók. 1852. Text. II. 80–81 og Grágás. II. Staðarhólsbók. 1879. s. 421. Ákvæðið er því fornt, frá fyrstu dögum byggðar á Íslandi eða frá þjóðveldisöld 930–1262. *Falla nú öll vötn til Dýrafjarðar* í Gíslasögu Súrssonar er ein frægasta setning Íslendingasagna. Það að landamerki séu þar sem vötn deilast eða vötnum hallar er ævafornt ákvæði og lifandi í réttarvitund almennings enn í dag og hefur verið um árhundruð. Svo var einnig á tíma ritunar landamerkjabréfa á annesinu á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar, utan Stapadals og Haukadals 1884–1891 og í Mosdal og Hokinsdal á Langanesi.

Við gerð landamerkjálýsingar Hokinsdals 18. mars 1886 og Skóga í Mosdal í 18. febrúar 1892 hafa bændur nánast örugglega haft í huga nefnda reglu Jónsbókar um að eigi væri skylt að ganga á merki þar er fjöll eru, er vatnföll deilast. Sama á við um landamerkjálýsingar allra jarðanna á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar utan Stapadals og Haukadals en öll landamerkjabréf á svæðinu eru gerði í tíð landamerkjálaga nr. 5/1882, og eru eftirfarandi:

1. Landamerkjabréf Stapadals, dags. 20. júní 1884.
2. Landamerkjabréf Lokinhamra, Svalvoga, Hrafnabjarga og Stapadals⁸, dags. 30. maí 1890.
3. Landamerkjabréf Hafnar, dags. 1. desember 1891.

⁷ Sjá útgáfu Jónsbókar frá árinu 1904, blaðsíðu 125.

⁸ Landamerkjum Hrafnabjarga og Stapadals er ekki lýst rétt í þessu bréfi. Þau eru ekki Stapi heldur Bjargáin.

4. Landamerkjabréf Hrauns og Saura, dags. 20. maí 1886.
5. Landamerkjabréf Saura, ódagsett.
6. Landamerkjabréf Skálarár, dags. 5. desember 1891.
7. Landamerkjabréf Arnarnúps, dags. 1. desember 1889.
8. Landamerkjabréf Sveinseyrar, dags. 20. desember 1891.
9. Landamerkjabréf Haukadals, dags. 3. júlí 1886.

Þessi landamerkjabréf eru skrifuð með sama hætti og landamerkjabréf Skóga frá 17. febrúar 1892. Í engu þeirra er þó minnst á orðið *fjallsbrún* líkt og í Skógabréfinu. Landi á fjöllum og merkjum þar er ekki lýst. Bændur á svæðinu hafa talið það óþarft líkt og bændur í Mosdal í tilfalli Skóga árið 1891 og Hokindals árið 1886. Við gerð landamerkjalýsingar hafa þeir haft í huga þá meira en 600 ára reglu Jónsbókar um að eigi væri skylt að ganga á merki *þar er fjöll eru, er vatnfjöll deilast millum heraða*. Í elsta landamerkjabréfinu um Stapadals frá 1884 er þessi regla nefnd, en þar segir: *Til fjalla ræður vatnahalli merkjum*. Er það reglan sem gildir til fjalla á umræddum kröfussvæðum.

Landamerkjabréf skv. landmerkjalögum nr. 5/1882 og skv. lögum nr. 41/1919 um landamerki o.fl.

Grundvallarmunur er á landamerkjabréfum gerðum fyrir og eftir gildistöku núgildandi laga nr. 41/1919 um landamerki o.fl. Öll landamerkjabréf jarða á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar utan Stapadals og Dýrafjarðar eru gerð á 19. öld eða vel fyrir árið 1919. Það elsta er frá árinu 1884 (Stapadalur) og það yngsta frá 20. desember 1891 (Sveinseyri).

Til eru tvo landamerkjabréf Skóga í Mosdal í Auðkúluhreppi í Arnarfirði frá árunum 1892 og 1922. Fyrri landamerkjabréfið er gert í gildistið landamerkjalaga nr. 5/1882 en voru það fyrstu landamerkjalög á Íslandi. Seinna bréfið er gert í tíð núgildandi laga nr. 41/1919 um landamerki o.fl. Á þessum tveim landamerkjabréfum er grundvallarmunur er lítur að lýsingu á mörkum Skóga til fjalla.

Landamerkjabréf Skóga, dagsett 17. febrúar 1892, er merkjum lýst eftirfarandi:

*„Landamerkjaskrá fyrir jörðina Skóga í Mosdal í Auðkúluhreppi innan Ísafjarðarsýslu.
Að innanverðu frá sjó úr Ósárósi og upp eptir henni í merkjalæk, og þaðan sjónhending
í Örnólfsgil í fjallsbrún.
Að utanverðu í Hornárós og eptir henni í ytri Krók í miðjum flóa, og þaðan sjónhending
í þverlæk í fjallsbrún.“*

Landamerkjabréf Skóga, dagsett 18. febrúar 1922, er merkjum lýst eftirfarandi:

„Að austanverðu úr Ósárósi uppeftir ánni til óss Merkjalækjar. Þaðan eftir beinni sjónhendingu í Örnólfsgilsgljúfur á fjallsbrún. Þaðan á fjall upp og út eftir fjallinu eftir því sem vötnum hallar til skógalands að Þverlæk á brún, þaðan eftir beinni sjónhendingu í dý, sem er á milli bæjanna Horns og Skóga rétt fyrir neðan veginn. Þaðan í svo nefnda Geil við Hornsá í flóanum. Því næst ræður Hornsá merkjum til óss. Eftir sjónhendingunni eru hlaðnar vörður.“

Hér má sjá að í landamerkjabréfi Skóga frá árinu 1922 er mun ítarlegra en bréfið frá 1891 og er þar fjallað land ofan fjallsbrúnar, á Skálarfjalli ofan Örnólfsgils og að mörk jarðarinnar sé „út eftir fjallinu eftir því sem vötnum hallar til skógalands“.

Í landamerkjabréfi Kirkjubóls frá 31. mars 1922, sem er aðliggjandi jörð að Skógum að sunnanverðu í Mosdal, segir að merki jarðarinnar á sama fjalli sé „út eftir fjallinu sunnanverðu dalsins, þangað sem

Örnólfsgil steypist af brún, alt eftir því, sem vötnum hallar til Kirkjubólslands.“ Sömu eigendur beggja jarða, Skóga og Kirkjubóls, undirrita bæði bréfin. Báðar landamerkjálýsingar eru gerðar í tíð núgildandi laga nr. 41/1919 um landamerki o.fl. Báðar marka þær jarðirnar ofan fjallsbrúnar á Skálahlíðarfjalli og kveða á um að landamerkin skuli vera *eftir því sem vötnum hallar til hvors lands.*

Engin breyting varð á stærð jarðarinnar Skóga á árunum 1892-1922 enda það ekki ástæða breyttra landamerkjaskrá jarðarinnar. Breyting varð á lögum um landamerki. Grundvallarmunur er hér hvort merkjum sé lýst í tíð landamerkjálaga nr. 5/1882 eða laga um landamerki o.fl. nr. 41/1919.

Landamerkjälög nr. 5/1882 og frumvarp til nýrra landamerkjálaga 1917.

Landamerkjälög nr. 5/1882 voru fyrstu lög um efnið á Íslandi, eins og áður sagði. Kveða þau á um skyldu landeiganda til að halda við glöggum landamerkjum fyrir jörð sinni og skyldu til að skrásetja nákvæma lýsingu á landamerkum jarðar sinnar, eins og hann veit þau réttust.

Á Alþingi árið 1917 var borið fram frumvarp til landamerkjálaga. Aðalstefna þessa frumvarps var í því fölginn, að öll landamerki skyld af nýju rannsökuð, að landamerkjaskrár skyldu allar af nýju gerðar og að sýslumenn skyld, eftir að þetta hafði farið fram, ótilkvaddir stefna aðiljum fyrir dóm, þeim er eigi urðu á merki sáttir.⁹ Meirhluti landbúnaðarnefndar vildi láta samþykkja frumvarpið óbreytt.

Í nefndarálit meirihluta landbúnaðarnefndar kemur fram eftirfarandi:

„Ýmsar merkjalýsingar eru svo óglöggar, að mikill vafi leikur á, hvar eða hver merkin eru, og sumar gefa ranga hugmynd um, hvað við er átt.

Fjöldi merkjalýsinga er þannig nú orðin úrelt skjöld, sem lítið eða ekkert sanna þá er á þarf að halda.“

Síðar segir í nefndarálitinu: *„Aðhald og eftirlit framkvæmda er í lögunum falið sýslumönnum; þetta hefir að litlu eða engu haldi komið, vegna fráleittrar aðstöðu og ókunnugleika þeirra.*“

Á meðal helstu breytinga á lögunum frá 17. mars 1882, sem frumvarpið ásamt breytingartillögum við það vill gera, voru meðal annars: *„1. Að allar merkjalýsingar skuli skráðar eða endurskráðar innan ákveðins tíma.*“

Minni hluti landbúnaðarnefndar taldi ekki þurfa að gera nýjar landamerkjaskrár. Varð niðurstaðan að þingið beindi því til landsstjórnarinnar, að hún rannsakaði það fram til næsta reglulega þings hvort nauðsyn væri á endursamningu landamerkjálaga og legði fyrir þingið, ef nauðsyn þætti á, nýtt frumvarp til landamerkjálaga. Niðurstaðan var frumvarp til laga sem varð að lögum nr. 41/1919 um landamerki o.fl. Í því frumvarpi var farinn meðalvegur um merkjalýsingar, sem minnihlutinn landbúnaðarnefndar hneigðist að.¹⁰

Af þessu má sjá að árið 1917 voru komnar fram miklar efasemdir um merkjalýsingar samkvæmt lögum nr. 5/1882. Svo miklar að talið var að; *„Fjöldi merkjalýsinga er þannig nú orðin úrelt skjöld, sem lítið eða ekkert sanna þá er á þarf að halda.*“ Lagt var því til í lagafrumvarpi 1917 að öll landamerki skyld að nýju rannsökuð og landamerkjaskrár skyldu allar gerðar af nýju.

⁹ Sjá frumvarp sem varð að lögum nr. 41/1919. Þingskjal 7. Lagt fyrir Alþingi 1919. Bls. 172-173. Einar Arnórsson. Fylgiskjal, dags. 3. janúar 1919.

¹⁰ Þess má geta að höfundur laganna Einar Arnórsson, þingmaður og lagaprófessor, var einnig höfundur fosslaganna, þar sem einnig var farin meðalvegur á milli andstæðra sjónarmiða.

Dæmi um merkjalýsingu fyrir árið 1919 eru landamerkjabréf allra fyrrnefndra jarða á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar utan Haukdals og Stapadals. Einnig landamerkjabréf Hokinsdals, Skóga í Mosdal og Kirkjubóls sem er frá 1922. Tvö landamerkjabréf Skóga frá 1892 og 1922 sýna mikinn mun á landamerkjalýsingum fyrir og eftir gildistöku laga 41/1919.

Um lög nr. 41/1919 um landamerki o.fl.

Stjórnvöld hafa aldrei með vísan til laga nr. 41/1919 um landamerki ofl. farið fram á það við eigendur jarða á annesinu milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar utan Stapadals og Haukadals að sett verði landamerki á milli jarðanna, sbr. 1. gr. laganna. Sama á við um eigendur Hokinsdals og Skóga og Laugabóls í Mosdal. Landeigendur hafa heldur aldrei verið krafðir af stjórnvöldum um að lýsa landamerkjum til fjalla í löggilta landamerkjabók er stjórnvöld halda og hafa í vörslum sínum. Ástæður fyrir því eru augljósar, engin þörf hefur verið á því og engar deilur hafa verið þar um landamerki. Kröfuvæði ríkisins á Sléttanesi (annesinu) og á Langanesi eru ekki það sem eldri lög kalla þrætuland.

Sérstaklega er tekið fram í 6. gr. laganna, að jafnskjótt og þau koma til framkvæmda skuli sýslumenn, hver í sínu umdæmi, rannsaka hvort merkjaskrár hafi verið þinglýst. Komi í ljós að svo hafi ekki verið eða samþykki aðila vanti, er tekið fram að sýslumaður skuli bjóða landeiganda að gera merkjaskrá innan ákveðins tíma og láta þinglýsa henni samkvæmt lögnum. Einnig er þar tekið fram í lögnum að sýslumenn og hreppstjórar skuli gefa því gætur að ákvæðum laganna um merkjagerð, merkjaskrár og viðhald merkja sé fylgt. Verði hreppstjóri var við misbrest í þeim efnum skal hann tilkynna það sýslumanni.

Í athugasemdum frumvarps við 6. gr. laganna segir eftirfarandi: *Ef nokkurn reka á að gera að því, að halda glöggum landamerkjum, sýnist ekki hjá því komist að rannsaka, hvaða merkjaskrár hafi þinglýstar verið, og að skylda manna til að bæta úr misfellum, sem í því efni finnast. Síðari málsg. Skyldar bæði sýslumenn og hreppstjóra til að gæta þess sérstaklega eftirleiðis, að lögnum verði fylgt.*

Hvorki sýslumenn né hreppstjórar hafa sinnt þessari lagaskyldu sinni. Engin merkjagerð, merkjaskrár eða viðhald merkja hefur verið hvorki til fjalla né annars staðar. Það hefur hvorki verið gert vegna landamerkjabréf sem voru gerð fyrir gildistöku núgildandi laga nr. 41/1919 né eftir. Íslenska ríkið hefur því ekki sinnt skyldu sinni samkvæmt þessum lögum frá Alþingi frá setningu þeirra. Ríkið hefur t.d. ekki gert athugasemdir við að í landamerkjabréfum Skóga og Kirkjubóls í Mosdal frá 1922 sé talað um að *eftir því sem vötnum hallar til Skógalands/Kirkjubólslands* sem merki. Það teljast ekki glögg merki af völdum náttúrunnar, sbr. 1. gr. laga nr. 41/1919.

Sama má segja um framkvæmd laga nr. 6/1986 um afréttarmáefni, fjallskil ofl, a.m.k. hvað varðar svokallaða afréttarskrá. Land kröfuvæðisins sem hér um ræðir er ekki á afréttarskrá og hefur aldrei verið enda er það hvorki afréttarland né almenningur. Ljóst er að lög nr. 58/1998 um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlenda, þjóðlendna og afrétta er ætlað að ná til afrétta og almenninga, líkt og kemur fram í fyrstu setningu athugasemda í frumvarpi því sem varð að lögum nr. 58/1998, sem er eftirfarandi:

Alla þessa öld og raunar að vissu marki fyrr hafa öðru hvoru risið upp deilur hér á landi um eignarrétt yfir hálendissvæðum landsins eða þeim landsvæðum sem lengst af hafa verið nefnd afréttir og almenningar.

Ríkið getur því ekki byggt kröfugerð sína í land á svæðinu á því að landamerkjalýsing í landamerkjabréfum sé óljós þegar ríkið sjálft ber ábyrgð á framfylgd laga um þau. Landeigendur bera ekki halla af þessari vanrækslu ríkisins á framfylgd laganna og eru landamerki á milli jarða

einkaréttarlegt mál á milli aðila og framkvæmd laga um opinbera skráningu þeirra í höndum ríkisins líkt lög nr. 41/1919 um landamerki ofl. kveða á um.

Í 2. gr. segir að landeigandi skuli við gerð landamerkjálýsingar í landamerkjaskrá „sýna hverjum þeim, sem land á til móts við hann, eða fyrirvarsmanni hans, svo og aðiljum ítaka og hlunninda samkvæmt framanskráðu. Rita skulu þeir samþykki sitt á merkjaskrá, nema þeir telji hana ranga, enda skal þess þá getið, ef einhver þeirra vill eigi samþykkja. Að þessu loknu skal merkjaskrá afhent hreppstjóra ásamt þinglýsingar- og stimpilgjaldi.“ Sýnir þetta að landamerkjálýsing á milli landeigenda er einkaréttarlegt mál á milli landeigenda og er ekki á verksviði Óbyggðanefndar úrskurða um þau.

Þegar Lokinhamarheiðin á milli Lokinhamradals og Haukadals er gengin er farið yfir mörk aðliggjandi jarða, Lokinhamra og Haukadals. Þessum landamerkjum er ekki lýst í landamerkjabréfi. Það þýðir ekki að jarðirnar séu ekki aðliggjandi. Annað dæmi eru landamerki á milli Stapadals og Haukadals, Lokinhamra og Hrauns o.s.frv. Sama á við um mörk annarra jarða á milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar.

Í kröfulýsingu ríkisins (k. 5.1, bls. 157) segir að, „þegar landamerkjum er lýst í fjallsbrún, í fjall eða á fjall er almennt litið svo á í kröfugerð að merki jarða séu dregin í fjallsbrúnir, eins og þeim er lýst hér að framan, milli slíkra merkja.“ Í engu landamerkjabréfi nema einu er minnst á fjallsbrún. Það er í landamerkjabréfi Skóga frá 18. febrúar 1892. Nýtt bréf var gert árið 1922 sem markar land ofan fjallsbrúnar eftir því sem vötnum hallar að Skógalandi. Annað bréf frá Kirkjubóli 1922 gerir það sama, líkt og að ofan greinir.

Hugtakið fjallsbrún sem ríkið notar í kröfugerð sinni og á sér enga stoð í landamerkjabréfum sem ekki nota það orð. Gerir það ekki einu sinni í landamerkjabréfi Skóga 1891, þar sem það er notað. Vestfirðir eru mjög fjallent svæði með mjög lítið undirlendi, og segir það sig sjálft að landamerkjabréf tala oft um fjallshlíðar, þar sem landamerki er dregið frá fjöru til fjalls. Lok tilvitnaðar setningar sýnir að ríkið byggir kröfugerð sína á því að geta dregið punkta á milli landamerkja, punkta sem ríkið setur á landamerkjalinur jarðanna og eru frá fjöru til fjalls.

Kröfugerð ríkisins á Langanesi byggir á því að fjallstoppa séu flatir á kröfusvæðinu. Kröfugerðin byggir því á halla fjallstoppa en ekki hæð. Þessi krafa ríkisins byggir í raun eingöngu á því hvernig lega fjallstoppanna er á svæðinu. Hér virðist ríkið vera að beita aðferðarfræði á svæði á Vestfjörðum sem hefur engin tengsl við svæðið og á kannski meira heima inni á miðhálandi Íslands. Með engu móti er hægt að yfirfæra þessa aðferðarfræði á umrætt svæði. Á það í raun við um stóra hluta Vestfjarða.

Áskilnaður og fyrirvari

Áskilinn er réttur til að koma að frekari sjónarmiðum og röksemdum til stuðnings kröfulýsingu þessari á síðari stigum. Þá er áskilinn réttur til að leggja fram ný sönnunargögn, eftir því sem tilefni gefst til. Ennfremur er áskilinn réttur til að leiða fram vitni við aðalmeðferð gerist þess þörf.

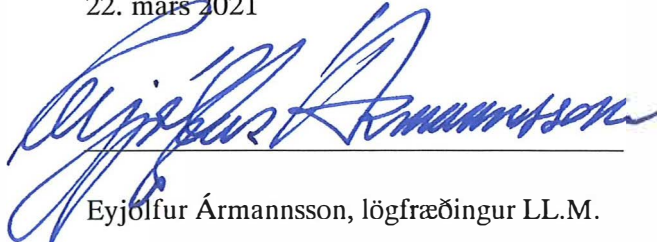
Fyrirvari er gerður við markalínur jarða sem settar eru á kröfulínukort. Þær eru teiknaðar með vísan til reglunnar um að til fjalla ráði vatnahalli merkjum. Byggir hún á Landbrigðabálki Jónsbókar, kap. 6, Um landamerki og lagakaup, þar sem segir: „Eigi er skylt að ganga á merki þar er fjöll þau eru, er vatnföll deilast millum heraða, ok eigi er skylt að ganga úr búffjargangi á fjöll upp, kveða skal þar á merki.“ Markalínurnar eru ekki settar með vísan til laga nr. 41/1919, sbr. 2. gr. Landamerki á milli aðliggjandi jarða á svæðinu er einkaréttarlegt mál eigenda jarðanna og ekki á sviði Óbyggðanefndar að úrskurða um þau enda hefur nefndin ekki heimild í lögum nr. 58/1998 að kveða á um landamerki á milli eignarlanda jarða í úrskurðum sínum. Einungis mörk þjóðlendna og eignarlanda, sbr. 7. gr.

----- 000000000000-----

Fylgiskjöl:

- Sögur og sagnir – Kirkjuból. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/kirkjubol/>
- Örnefnaskrá Kirkjubóls í Mosdal. Ágúst Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun.
Sjá link: <https://nafnid.is/ornefnaskra/16613>
- Örnefnaskrá Laugabóls. Ari Gíslason skráði. Örnefnastofnun.
Sjá link: <https://nafnid.is/ornefnaskra/16614>
- Örnefnaskrá Horns í Mosdal. Guðrún S. Magnúsdóttir skráði. Örnefnastofnun.
Sjá link: <https://nafnid.is/ornefnaskra/16596>
- Sögur og sagnir – Ós. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/os/>
- Sögur og sagnir – Horn. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/horn/>
- Sögur og sagnir – Hokinsdalur. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/hokinsdalur/>
- Sögur og sagnir – Laugaból. Sett inn 20. febrúar 2019. Höfundur: Kjartan Ólafsson
Sjá link: <https://sogurogsagnir.is/sagnabrunnur/laugabol/>
- Hið íslenska fornritafélag, Jakob Benediktsson gaf út. 1968. Landnáma I,
Sjá einnig: <https://www.snerpa.is/net/snorri/landnama.htm>
- Sigurður Vigfússon. Rannsókn um Vestfirði 1882 – einkannlega í samanburði við Gísla Súrssonar sögu.
Árbók Hins íslenska fornleifafélags, 3. árgangur 1883.
Sjá einnig: <https://timarit.is/page/2046136?iabr=on#page/n31/mode/2up>
- Eyjólfur Ármannsson. Kröfur fjármálaráðherra í land á Vestfjörðum - Almennningar skulu vera sem að fornu hafa verið og þjóðlendum nútímans. Bændablaðið, 5. tölublað 11. mars 2021, bls. 32.
Sjá link: <https://www.bbl.is/media/1/bbl5.tbl.2021web.pdf>

22. mars 2021

Eyjólfur Ármannsson, lögfræðingur LL.M.